

# Overleg en Participatie Visie landelijk gebied Enschede

Bijlagerapport bij de Visie landelijk gebied Enschede



## Wat staat in dit rapport

Dit rapport bevat een overzicht van de reacties die in de aanloop naar de ontwerp-Visie landelijk gebied van de gemeente Enschede zijn opgehaald. De reacties hebben vooral betrekking op de Discussienota (11 juni 2019), de Nota van uitgangspunten (openbaar gemaakt 28 januari 2020; vastgesteld op 30 juni 2020) en op concepten van de ontwerp-Visie (vierde kwartaal 2020).

Het rapport geeft de reacties weer van de Gemeenteraad en de Commissie Omgevingsbeleid, zet de opmerkingen op een rij uit publieksbijeenkomsten en geeft een overzicht van de resultaten van overleg met maatschappelijke organisaties en de andere overheden. De weergave is telkens een korte samenvatting van uitvoeriger overleg en reacties. Van een deel van de bijeenkomsten is een uitgebreider verslag als bijlage aan dit rapport toegevoegd.

In dit rapport is telkens aangegeven van wie de reactie afkomstig is, waarop de reactie betrekking heeft (in welk overleg of naar aanleiding van welk tussenproduct), wat de inhoud van de reactie is en tot slot hoe daar in de ontwerp-Visie mee is omgegaan.

## Gemeenteraad

De Gemeenteraad heeft de Nota van uitgangspunten op 30 juni 2020 vastgesteld en als basis voor de Visie landelijk gebied. Bij amendement heeft de Gemeenteraad een uitgangspunt toegevoegd en ook is een motie aangenomen (zie bijlage). Voorafgaand heeft de Commissie Omgevingsbeleid advies uitgebracht over de Nota van uitgangspunten (bijgevoegd) en daarnaast is de inbreng in de Hoorzitting van de Commissie vermeld. Tot slot zijn twee moties (Voedselbos, Twents landschap) en een amendement (Natuureducatie) in verband met de Visie gebracht (moties, amendement bijgevoegd).

Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
Gemeenteraad 30 juni 2020	Uitgangspunt 1 Nota van uitgangspunten	De gemeente wil niet dat de kwaliteit van het landelijk gebied van Enschede geleidelijk achteruitgaat. De gemeente zoekt manieren om de kwaliteit van bodem, water, lucht, natuur en landschap te versterken – elke onderdeel apart, maar het liefst samen. De gemeente kiest drie speerpunten: landgoedstad (voor bewoners van stad & land en voor recreanten & toeristen) / Verduurzaming	Ontwikkelingsprincipes (versterken groenblauwe structuur; vanuit landschap ontwikkelingen) geven richting aan dit uitgangspunt. De Groene Pijler staat centraal in de Visie, waarbij samenhang is aangebracht tussen de verschillende onderdelen (natuur, landschap, cultuurhistorie, water, bodem en lucht). Landgoederen, kringlooplandbouw en de opgave voor het planten van bomen komen direct in de Visie terug.

Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
		van de landbouw – kringlooplandbouw gaat samen met natuur en landschap / 170.000 bomenplan – Enschede plant letterlijk voor elke inwoner een nieuwe boom.	
Gemeenteraad 30 juni 2020	Amendement ter aanvulling van de Nota van uitgangspunten: uitgangspunt 1a	De Visie legt vast hoe het netwerk van natuurgebieden in Enschede wordt voltooid en welke maatregelen voor de biodiversiteit worden genomen. Daartoe behoort ook een netwerk van houtwallen.	Het uitgangspunt voor de groenblauwe structuur is direct gericht op het -ook met water samenhangende- netwerk van natuurgebieden. De versterking wordt vooral gezocht in meer kwaliteit gekoppeld aan andere functies. Ook is de directe opgave om houtwallen aan te leggen én te beheren opgenomen.
Gemeenteraad 30 juni 2020	Uitgangspunt 2 Nota van uitgangspunten	Bij de grote ingewikkelde opgaven in het landelijk gebied neemt de gemeente het initiatief. Niet elke opgave apart proberen op te lossen. In een gebied vragen en wensen combineren: een integrale aanpak. De gemeente werkt samen, zorgt voor combinaties en maakt werk met werk. Bij kleinere opgaven en kleinere projecten weegt de gemeente de belangen af met gebruik van een vernieuwde Gids buitenkans.	De integrale gebiedsgerichte aanpak is een van de belangrijkste instrumenten om de Visie uit te voeren. De Visie geeft hoofdlijnen aan die in de Gids buitenkans verder wordt ingevuld.
Gemeenteraad 30 juni 2020	Uitgangspunt 3 Nota van uitgangspunten	De gemeente heeft ambitie. De gemeente gaat daar actief mee aan de slag. Niet alleen, wel samen met andere partijen: overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties. Niet alleen met geld, ook met regels, inzet van gemeentegrond, door partijen samen te brengen, met informatie, in contacten, met beheer en handhaving.	De ambitie van de gemeente is groter dan zij zelf aankan. Daarom is samenwerking nodig. In die samenwerking moet de gemeente wel meer menskracht en middelen bieden dan nu het geval is. Daarom voorziet de Visie in de ontwikkeling van instrumenten, is de vraag om mensen en middelen en zijn in de Visie opgaven opgenomen die de Visie van handen en voeten voorziet.
Gemeenteraad 30 juni 2020	Uitgangspunt 4 Nota van uitgangspunten	De agrarische sector in Enschede is niet groot in omvang. Wel is de landbouw van groot belang voor het landelijk gebied. De gemeente sluit zich aan bij het beleid van Rijk en provincie. Die willen een meer duurzame kringlooplandbouw en een landbouw die bijdraagt aan het landschap, natuur en/of wateropgaven. De landbouw moet dat vooral zelf doen. Waar het kan helpt de gemeente door ruimte te geven aan experimenten. De gemeente wil landbouwers en bewoners uit de stad meer met elkaar in contact brengen. Daarin past dat de landbouw haar (streek)producten meer direct aan de Twentse bevolking levert.	De Visie onderkent het belang van de landbouw voor het landelijk gebied. De bedrijven maken zelf hun keuzen. De inzet van de gemeente is vooral gericht op ondersteuning van de agrarische sector bij een ontwikkeling van kringlooplandbouw, verbreding (ook bijdragen leveren aan natuur, water, educatie etc.) en het verkorten van de keten tussen productie en consumptie.
Gemeenteraad 30 juni 2020	Uitgangspunt 5 Nota van uitgangspunten	Het bestaande beleid voor bouwen en wonen in het landelijk gebied verandert niet. Alleen bijzondere	Het thema wonen geeft inhoudt aan dit uitgangspunt. Daarbij doet de Visie ook een voorstel voor de vereenvoudiging in het

Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
		bouwplannen krijgen een kans. Een bouwproject moet passen in het landelijk gebied en moet goed zijn voor de hele stad. Eenzelfde soort plan wordt niet herhaald.	beleid voor sloop en nieuwbouw. De precieze uitwerking volgt in de Gids buitenkans.
Gemeenteraad 30 juni 2020	Uitgangspunt 6 Nota van uitgangspunten	Nederland staat voor een grote opgave om energie te besparen en energie duurzaam op te wekken. Hoe Enschede dat wil aanpakken met zon en wind staat in de nieuwe Energievisie. Energievisie en Visie landelijk gebied worden tegelijk opgesteld. De Visie landelijk gebied staat voor een goede inpassing van de maatregelen. Zie daarvoor ook de al genoemde landschapsstudie. De gemeente wil bij grote zonnevelden en windturbines goed rekening houden met andere wensen en plannen: de integrale gebiedsaanpak (zie uitgangspunt 2).	De aanpak voor de opwek van energie in het buitengebied zijn in de Energievisie en de Visie landelijk gebied nader uitgewerkt. De inspanning om zonnepanelen op gebouwen te leggen wordt opgevoerd. Bij de inpassing in het landelijk gebied is de goede landschappelijke inpassing randvoorwaarde. Een zonneveld van meer dan 2 ha moet altijd in een gebiedsaanpak samen worden genomen met andere opgaven. Het landschap moet -na opheffing van het zonneveld- beter achterblijven.
Gemeenteraad 30 juni 2020	Uitgangspunt 7 Nota van uitgangspunten	De Visie gaat over landbouw, wonen en energie. De Visie gaat ook over water, biodiversiteit, recreatie & toerisme, niet-agrarische bedrijven, sociaal beleid, tegengaan van ondermijning, wegen & verkeer en cultureel erfgoed. In het landelijk gebied moeten alle functies en belangen een plek krijgen. De gemeente heeft daarvoor vaak al beleid voor de hele gemeente; waar nodig wordt dat beleid verder uitgewerkt voor het buitengebied.	De Visie gaat in hoofdstuk 5 uitvoering in op alle grote functies (thema's) in het landelijk gebied.
Gemeenteraad 30 juni 2020	Motie naar aanleiding van de Nota van uitgangspunten	Zet initiatieven tot synergie tussen extensieve landbouw, biotoopverbetering en natuur in kracht door een proactieve houding en een circulaire Gids buitenkans.	De Visie bundelt de aandacht voor de genoemde kwaliteiten van landelijk gebied onder de term Groene Pijler en bevat voorstellen om actief in te zetten op het versterken en benutten. De Gids buitenkans werkt e.e.a. uit.
Advies Commissie Omgevingsbeleid 11-05-20	Nota van Uitgangspunten	Samenvatting ontbreekt en de commissieleden constateren nadrukkelijk dat de begrijpelijkheid van de nota voor inwoners wederom te wensen overlaat.	De Visie is opgezet in verschillende informatielagen: de tekst van de Visie zelf, een doorklik naar toelichtingen en voor de onderbouwing naar rapporten en bijlagen. Bovendien is een samenvatting toegevoegd.
Advies Commissie Omgevingsbeleid 11-05-20	Nota van Uitgangspunten	Commissie wijst op schoonheidsfoutjes in de Nota, waardoor verwarring kan ontstaan over de status van een gebied.	De Commissie noemde met name enkele onnauwkeurigheden in de kaart van de landschapswaardering. Een aangepaste versie van de landschapsstudie bevat een correctie.
Advies Commissie Omgevingsbeleid 11-05-20	Nota van Uitgangspunten	Onduidelijk is hoe de instrumenten van de Omgevingswet kunnen worden benut. Gebiedsgericht werken wordt aangekondigd, maar niet uitgewerkt.	De Visie geeft -in een bijlagerapport- een overzicht van de instrumenten uit de Omgevingswet. Gebiedsgericht werken vormt een zeer belangrijk onderdeel van de gemeentelijke aanpak en krijgt in de Visie uitwerking op hoofdlijn.

<b>Wie heeft de reactie gegeven?</b>	<b>Waarop heeft de reactie betrekking?</b>	<b>Wat is de inhoud van de reactie?</b>	<b>Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?</b>
Advies Commissie Omgevingsbeleid 11-05-20	Nota van Uitgangspunten	Duurzaam water en bodembeheer mogen niet ontbreken.	Water en bodem zijn onderdeel van de Groene Pijler en komen uitdrukkelijk aan bod in de evaluatie.
Advies Commissie Omgevingsbeleid 11-05-20	Nota van Uitgangspunten	Nota's van Uitgangspunt voor Energie en Landelijk gebied lijken qua opzet en inhoud geheel los van elkaar te zijn opgesteld. Stel de visies direct op als onderdeel van de omgevingsvisie.	Beide Visies hebben een heel verschillende invalshoek. De Visie landelijk gebied gaat over 70% van het grondgebied van Enschede. Het gaat over alle fysieke onderwerpen in het buitengebied. Het opwekken van duurzame energie is daar één van. De Energievisie volgt het stramen van het Klimaatakkoord.
Advies Commissie Omgevingsbeleid 11-05-20	Nota van Uitgangspunten	De Commissie constateert dat bij de totstandkoming van de NvU zeer beperkte participatie is georganiseerd en roept op om bij de Visie meer te doen.	Dit overzicht laat zien dat wel over een reeks van jaren fors is ingezet op participatie.
Advies Commissie Omgevingsbeleid 11-05-20	Nota van Uitgangspunten	Zijn de erkende dorps- en wijkraden om advies gevraagd?	Advies is gevraagd over de vastgestelde Nota van Uitgangspunten. De reacties waren zeer beperkt en hebben niet geleid tot inhoudelijke wensen. De Visie is naar de dorps- en wijkraden toegestuurd voor het indienen van zienswijzen.
Advies Commissie Omgevingsbeleid 11-05-20	Nota van Uitgangspunten	Evaluatie ontbreekt – moet worden toegespitst op de Gids buitenkans / Onderbouwing ontbreekt bij de stelling dat de kwaliteit van het landelijk gebied achteruitgaat.	Deze constatering heeft geleid tot het opzetten van een evaluatie, die bij de Visie is gevoegd.
Advies Commissie Omgevingsbeleid 11-05-20	Nota van Uitgangspunten	NvU geeft onvoldoende duidelijkheid over de rol van de Raad.	In de aanloop naar de Visie zijn technische sessies met de Raad georganiseerd. Voorafgaand aan de Nota van uitgangspunten zijn de studies over de landbouw en het landschap toegelicht. In het laatste kwartaal van 2020 zijn twee technische sessies gehouden over kaarten (grens landelijk gebied, correctie landschapskaart), de evaluatie en over de landgoederenstudie.
Natuur en Milieu Overijssel	Hoorzitting Cie Omgevingsbeleid over de Nota van uitgangspunten 24 februari 2020	Spreekt steun voor aanpak LG: accenten meervoudig gebruik, biodiversiteit en leefbaarheid.	Deze onderwerpen komen terug in de Visie onder de thema's Groene Pijler en leefbaarheid en in de gebiedsaanpak.
Landschap Overijssel: beheerder van 1000 ha natuur in Enschede	Hoorzitting Cie Omgevingsbeleid over de Nota van uitgangspunten 24 februari 2020	Wil herstel houtwallen / gebiedsaanpak voor inpassen energemaatregelen / bomen van aantal landgoederen zijn einde levensduur.	Aandacht voor houtwallen en bomen zit in het ontwikkelingsprincipe 'vanuit het landschap ontwikkelen', komt terug in het thema 'Groene Pijler' en in de opgaven voor de aanplant van bomen, nieuwe bosjes en houtwallen en het beheer van houtwallen. Voor energiematregelen is de gebiedsaanpak standaard vanaf zonnevelden van 2 ha. Problematiek van bomen op landgoederen krijgt aandacht in hoofdstuk 5 – landgoederen.
Overijssels Particulier Grondbezit	Hoorzitting Cie Omgevingsbeleid over de Nota van uitgangspunten	Wil meer regie bij keuze locaties voor energie – ook op Twents niveau clusteren.	De locaties voor grootschalige opwek van elektriciteit in Enschede zijn via het Milieueffectrapport bij de Energievisie onderzocht. Voor de locatie in Broekheurne wordt ingezet op samenwerking

Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
	24 februari 2020		met de buurgemeente Haaksbergen. Dit past ook in de analyse die voor de Regionale Energie Strategie Twente is gemaakt.
Stawel	Hoorzitting Cie Omgevingsbeleid over de Nota van uitgangspunten 24 februari 2020	Geld is beperkend voor landschapsonderhoud / Wil meer verbinding stad-land / Vraagt om duurzame landbouw op gemeentegrond / Energie legt (te?) grote claim op landelijk gebied.	Voor landschapsonderhoud bevat de Visie de opgave om het beheer op 50% van de houtwallen toe te passen. De keuze is opgenomen om daarvoor de benodigde middelen vrij te maken. Verbinding stad-land is een van de vier ontwikkelingsprincipes. De Visie wil gemeentelijke grond beschikbaar laten komen voor pachters die de doelen van de Visie mede willen invullen. Door energiemaatregelen via een gebiedsaanpak te realiseren wordt de claim beter in te passen met minder effect op andere functies.
Natuur en Milieuraad Enschede	Hoorzitting Cie Omgevingsbeleid over de Nota van uitgangspunten 24 februari 2020	Intenties zijn goed, maar hoe zorgt de gemeente dat landschap niet achteruitgaat en de natuur verbetert? / Wat staat voorop: landschap of energie? / Niet noodzakelijk minder boeren, wel minder dieren.	De gemeente zet de Groene Pijler heel centraal in de Visie. Energiemaatregelen zijn alleen mogelijk als die zijn in te passen in het landschap. De gemeente gaat niet over de agrarische bedrijfsvoering. Wel biedt de Visie vooral steun aan bedrijven die kringlooplandbouw nastreven met minder melkvee per hectare.
Landgoed Hooge Boekel	Hoorzitting Cie Omgevingsbeleid over de Nota van uitgangspunten 24 februari 2020	Voorbeeld van gebiedsinrichting met energie, natuur, landgoed, sloop nieuwbouw.	Zonder hierbij op het plan Hooge Boekel zelf in te gaan, herkent de gemeente in de voorstellen de integrale benadering, die ook in de Visie is opgenomen.
Stichting Lonneker Land	Hoorzitting Cie Omgevingsbeleid over de Nota van uitgangspunten 24 februari 2020	Nota LG heeft positieve uitstraling, maar waarom zoveel aandacht voor landbouw en niet voor natuur en landschap / Natuur moet het met mooie woorden doen / Denk aan de recreatieve waarde van landgoederen – openstelling is op diverse plaatsen slecht uitgevoerd.	De Visie geeft veel aandacht aan natuur en landschap, niet alleen in ambitie, ontwikkelingsprincipes en het thema Groene Pijler, ook bij de concretisering in de vorm van de opgaven. Voor de gemeente heeft ondersteuning van landgoederen vooral betrekking op de maatschappelijke waarde, waaronder toegang.
Gemeenteraad 11-11-20	Amendement Natuureducatie	Overhevelen van het budget voor Natuureducatie naar Landelijk Gebied en in te zetten voor initiatieven rondom educatie en beheer van natuur en landschap, zoals Voedselbos en het gebiedsproces Wageler.	De Visie zet in op educatie over het landelijk gebied in algemene zin en bij de gebiedsaanpak Stadsrand in het bijzonder vanuit het Wageler en het voormalige natuureducatiecentrum Lammerinkswonner.
Gemeenteraad 12-11-2018	Motie Voedselbos	Onderzoek of en waar een voedselbos van formaat binnen Enschede kan worden gerealiseerd	De Visie bevat als opgave om tenminste 2 voedselbossen in de planperiode tot stand te brengen.
Gemeenteraad 13-11-2017	Motie Twents landschap	Inzet op een sterkere samenwerking over het Twentse landschap met als doel de unieke waarden en kwaliteiten van ons landschap te behouden, versterken en benutten	De Visie gaat weliswaar alleen over het eigen grondgebied, maar is besproken met de buurgemeenten. De inzet op de Groene Pijler geeft gehoor aan het doel van de motie

## Publieksbijeenkomsten

De gemeente heeft publieksbijeenkomsten gehouden op 8 mei 2019 en op 18 november 2020. De resultaten van de bijeenkomst van 8 mei zijn verwerkt in de Discussienota en Nota van uitgangspunten. De impressie van de digitale bijeenkomst van 18 november 2020 is bijgevoegd.

Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Groene Pijler	Meer natuur op agrarische grond, zoals bloemrijke akkerranden, is mogelijk, maar moet wel betaald worden. Ook is meer onderhoud van landschapselementen gewenst. Ook wordt gevraagd de aandacht voor natuur te stimuleren.	In de 'opgaven' van de Visie staan maatregelen (bloemrijke akkerranden, beheer landschapselementen), die alleen door kunnen gaan als financiering beschikbaar komt. Aandacht voor natuur bevorderen komt terug onder de opgave natuureducatie
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Groene Pijler	Steun voor het idee van bomenplant. Aanvullend wordt het idee gedaan voor een 'bomenhub'.	De Visie gaat in op aanplant van 170.000 bomen, waarvan een groot deel in het landelijk gebied. Het plan wordt in de Visie niet verder uitgewerkt. De gemeente wil een initiatief voor een bomenhub bij de uitvoering betrekken (Landschapsplan).
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Groene Pijler	Verdroging en waterbuffering worden genoemd als belangrijk thema – wel is samenwerking nodig bij de uitvoering.	Verdroging zal de komende jaren veel aandacht vragen. Het waterschap heeft daarbij het voortouw.
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Groene Pijler	Zonnevelden en een mooi landschap passen niet bij elkaar; ook niet in de Hoge Boekel.	De Visie stelt hoge eisen aan de inpassing van zonnevelden. De strategie 'vanuit het landschap ontwikkelen' is bedoeld om heel omzichtig met de hoge landschappelijke kwaliteit in Enschede om te gaan. Waar dat goed gebeurt zijn zonnevelden mogelijk.
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Groene Pijler / Bouwen	Oproep om de verstening tegen te gaan / er zijn nog voldoende mogelijkheden om te bouwen in lege plekken in de stad.	Het tegengaan van verstening van het landelijk gebied is uitgangspunt voor het thema wonen.
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Bouwen	Vrijkomende agrarische bebouwing zou niet alleen voor mensen met veel geld, maar ook voor de kleine beurs beschikbaar moeten komen. Bij de Rood voor Rood regeling komt het idee om een soort 'bank' op te zetten om sloopmeters bij elkaar te voegen / en het idee om ook sloop elders naar Enschede te mogen halen.	Deze ideeën komen terug bij de uitwerking van de Visie in de herziening van de Gids buitenkans. De Visie noemt al wel de mogelijkheid om verschillende eenvoudige woningen in een vrijkomend agrarisch gebouw of Rood-voor-Rood-gebouw te clusteren.
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Bouwen	Naar voren wordt gebracht dat Enschede strak en moeilijk is in de bouwregels, maar ook dat illegaal wonen vrij veel voorkomt. Ook wordt genoemd dat wat meer welstandsregels gewenst zijn.	De Visie stelt voor om de regels voor vrijkomende agrarische bedrijven te vereenvoudigen, en om meer richting te geven met welstandsregels. De gemeente ziet dat toezicht en handhaving consequenter kan worden ingezet.
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Landbouw	Onderkend wordt dat kringlooplandbouw belangrijk is voor de toekomst, maar ook dat het begrip niet duidelijk is ingevuld met vragen over het verdienmodel en de beschikbaarheid van grond.	De gemeente volgt het landelijke beleid en ziet voordelen in de kringlooplandbouw. De invulling is aan de landbouwers zelf, waarbij de gemeente waar dat kan ondersteuning geeft.
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Landbouw	De gemeente wil graag verbreding, maar hoe kan dat worden betaald en ingevuld?	Ook hier geldt dat de gemeente verbreding toejuicht, maar de keuze ligt bij de ondernemer zelf. De gemeente geeft steun waar mogelijk.

Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Landbouw	Er zijn veel kansen en voorbeelden om de keten tussen productie en consumptie korter te maken. Het gaat voor echter om een deel van de productie, naast levering aan de zuivelcoöperatie.	Mooi dat er al zoveel voorbeelden worden genoemd en kansen worden gezien. De gemeente wil ook hier ondersteuning bieden en inzetten op samenwerking bij de afzet aan de consument.
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Landgoederen	De gemeente doet te weinig voor landgoederen, biedt geen goed aanspreekpunt. Maar ook wordt gesteld dat de landgoederen voor zichzelf moeten kunnen zorgen, waarbij de gemeente wel moet meedenken. Daarbij is niet elk landgoed even waardevol.	De Visie ziet het belang van de landgoederen voor Enschede. De gemeente stelt dat de eigenaar zelf aan zet is, maar dat de gemeente wel kan zorgen voor meer steun en deskundige hulp.
Publieksbijeenkomst 18 november 2020	Landgoederen	Naar voren wordt gebracht dat problemen met verdroging en gebrekkelijk toezicht niet alleen voor de landgoederen gelden. Is een probleem in het hele landelijk gebied. Maatwerk is nodig.	De vraagstukken van verdroging en toezicht zijn niet uitsluitend gekoppeld aan landgoederen, maar de hoge kwaliteit van de landgoederen kan wel extra gevoelig zijn en aandacht vragen.
Algemeen beeld uit het verslag van de participatiebijeenkomst van 8 mei 2019	Voorbereiding op de Discussienota	Over de toekomst van het landelijk gebied en het verloop van de energietransitie bestaan uiteenlopende opvattingen en leven veel vragen. Van de gemeente (meer algemeen: de overheid) wordt verwacht dat zij houvast biedt. Een gemeente die het voortouw neemt bij het uitzetten van een duidelijke koers, initiatief neemt om partijen samen te brengen, waar nodig knopen doorhakt en die zelf maatregelen in gang zet.	De Visie zet een koers uit met de ambitie, de ontwikkelingsprincipes en de uitwerking per thema. De Visie zet de opgaven, gebieden en instrumenten ook zelf maatregelen in gang. Het participatie-traject geeft aan hoe de gemeente partijen samen wil brengen. Dat is ook de kern van de gebiedsgerichte aanpak uit de Visie
Algemeen beeld uit het verslag van de participatiebijeenkomst van 8 mei 2019	Voorbereiding op de Discussienota	De landbouw heeft in de toekomst meer ruimte nodig om te kunnen groeien en om te vormen naar een meer circulaire bedrijfsvoering. De bedrijven met toekomst moeten daarvoor grond overnemen van de stoppende bedrijven. Die houden hun grond echter vaak vast en de eigenaar kijkt of andere bestemmingen meer opleveren. Er is vraag om grond vanuit andere functies: energie opwekken, bebouwing, natuur etc. Het tekort aan beschikbare grond stelt de landbouw voor een probleem.	In de Evaluatie landelijk gebied Enschede is de gronddruk nader in beeld gebracht. De Visie onderkent wat de gronddruk voor het realiseren van een meer circulaire landbouw betekent. De gemeente heeft beperkt mogelijkheden om daar iets aan te doen. Wat wel kan is het meer gericht inzetten van de eigen gemeentelijke grond. Daar gaat de Visie op in.
Algemeen beeld uit het verslag van de participatiebijeenkomst van 8 mei 2019	Voorbereiding op de Discussienota	Laat experimenten toe / en geef ruimte aan nieuwe functies die voor verbreding zorgen van hun activiteiten en hun inkomen.	Vernieuwen is een van de vier ontwikkelingsprincipes die centraal staan in de Visie.
Algemeen beeld uit het verslag van de participatiebijeenkomst van 8 mei 2019	Voorbereiding op de Discussienota	Bied een oplossing voor de leegstaande agrarische bedrijven – bekijk of nieuwe functies mogelijk zijn.	De Visie stelt voor het beleid aan te passen voor agrarische bedrijfsgebouwen die hun functie hebben verloren. Of een gebouw heeft zoveel waarde dat het behoud gewenst is en een nieuwe (woon)functie mogelijk is. Of het gebouw mag gesloopt worden met toegang tot de Rood-voor-Rood regeling.
Algemeen beeld uit het verslag van de participatiebijeenkomst van 8 mei 2019	Voorbereiding op de Discussienota	Wees gesprekspartner voor het landelijk gebied bijvoorbeeld door wijkraden voor het landelijk gebied in te stellen.	De Visie geeft aan hoe de gemeente de band tussen het landelijk gebied en het gemeentebestuur wil versterken met aanspreekbare contactpersonen en een overleg dat gericht is op alleen het landelijk gebied



Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
Algemeen beeld uit het verslag van de participatiebijeenkomst van 8 mei 2019	Voorbereiding op de Discussienota	Geef gehoor aan de voorkeur voor windenergie boven zonne-energie in het landelijk gebied.	De Energievisie gaat over de keuzen van zon- en windenergie. Door de gebiedsaanpak krijgt het gebied meer mogelijkheden om mee te sturen bij het vinden van de juiste maatregelen en de locaties.

### Maatschappelijke organisaties

Over de Visie is gesproken met Landschap Overijssel en Natuurmonumenten (9 maart en 14 december 2020), met LTO Zuid Twente (4 november 2020), Overijssels Particulier Grondbezit (overleggen over de landgoederenstudie onder meer op 11 januari 2021) en Groenberaad (7 december 2020). Stawel (Stichting voor duurzame plattelandontwikkeling Enschede) heeft over de Nota van uitgangspunten op 18 en 24 februari 2020 twee publieksbijeenkomsten gehouden. Het advies van Stawel (6 mei 2020) op basis van deze bijeenkomsten is bijgevoegd. Daarnaast is in divers verband met Stawel contact geweest. De dorps- en wijkraden is gevraagd te reageren op de vastgestelde Nota van uitgangspunten. Dat heeft geen inhoudelijke reactie opgeleverd.

Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
Landschap Overijssel en Natuurmonumenten	Relatie stad-land	Het waardevolle buitengebied is een 'kip met gouden eieren' voor de hele stad. Het aantrekkelijke buitengebied is een belangrijke vestigingsfactor. Het besef van die grote waarde is niet onvoldoende.	De Visie legt de relatie tussen stad en land en onderkent de waarde van het groene buitengebied voor alle inwoners. De Visie streeft naar het vergroten van het besef van waarde en bevat de opgave om educatie vorm te geven.
Landschap Overijssel en Natuurmonumenten	Natuur	De natuur moet niet beperkt blijven tot de ecologie in de natuurgebieden. Het streven is naar een robuust systeem, waarin natuur onderdeel is van het watersysteem, bodemstructuur, landschap en past bij het landgebruik. Verdroging en stikstofbelasting zijn bedreigingen. Het systeem is kwetsbaar en is afhankelijk van tal van factoren.	De robuuste groenblauwe structuur is een van de vier ontwikkelingsprincipes in de Visie. De Groene Pijler is als overkoepeld begrip gekozen om juist de samenhang van alle fysieke kenmerken te benadrukken. Ook in de gebiedsaanpak wordt een samenhangende benadering gekozen; die aanpak biedt het meest kans op succes in een kwetsbaar systeem.
Landschap Overijssel en Natuurmonumenten	Verdroging en natuur	Het watersysteem biedt een goed aanknopingspunt om de natuur te versterken. Denk bijvoorbeeld aan het verhogen van de beekbodems. Werk bij de aanpak samen met het waterschap en benut het programma ZON.	De Visie ziet verdroging als een bedreiging voor natuur en landbouw. De aanpak samen met het waterschap is een van de belangrijke onderwerpen in de Visie.
Landschap Overijssel en Natuurmonumenten	Bomenaanplant en beheer van houtwallen	Het plan voor de aanplant van bomen wordt gesteund, net als de versterking van het beheer van houtwallen en bosjes.	De Visie kiest voor de aanplant van bomen in samenwerking met tal van partijen en kent ook de opgave om het beheer van houtwallen langjarig te versterken.

Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
Landschap Overijssel en Natuurmonumenten	Bermbeheer	Suggestie wordt gedaan om het beheer van bermen en slootkanten meer te richten op de natuurwaarden.	De Visie pakt deze suggestie op in combinatie met het idee van LTO om daarbij landbouwers in te schakelen.
Landschap Overijssel en Natuurmonumenten	Grondgebruik	De gemeente heeft grond in eigendom. Die grond kan beter benut worden om de doelen van de Visie te bereiken.	De Visie bevat de opgave om de eigen gemeentelijke grond uit te geven aan pachters die de grond gaan gebruiken in overeenstemming met de doelen van de Visie.
Landschap Overijssel en Natuurmonumenten	Realisatie	De Visie bevat stevige doelen. Het is nodig dat de gemeentelijke organisatie meer aandacht (geld, menskracht) beschikbaar heeft voor het landelijk gebied.	De Visie geeft aan voor welke taken en opgaven meer middelen nodig zijn.
LTO	Natuur op landbouwgrond	LTO wijst op een positieve regeling in de gemeente Hof van Twente, waar voor een beperkt bedrag per vierkante meter akkerranden beschikbaar komen voor het verhogen van de biodiversiteit.	De Visie neemt deze suggestie over als opgave voor bloemrijke akkerranden. Goed voor de biodiversiteit, positieve bijdrage vanuit de landbouw en ook recreatief aantrekkelijk.
LTO	Nieuwe economische dragers	De kostprijs voor melk is in de Twentse omgeving vanwege grondsoort, verkaveling ongeveer 3 cent per kilo hoger dan elders in Nederland. Verkoop direct aan de consument kan dat niet goedmaken. Dat blijft een nichemarkt.	De Visie gaat uit van veel positieve initiatieven voor verkorten van de keten tussen producent en consument, in Enschede, Twente en elders in Nederland. Ook al levert dat geen verdienmodel voor de complete productie, toch is de bijdrage aan het landbouwbedrijf én aan het contact stad-land positief.
LTO	Gronddruk	Voor de landbouw is de hoge gronddruk en grondprijs een groot punt van zorg. Kringlooplandbouw vergt meer grond om de bedrijfsvoering rendabel te maken. Die grond is er niet of is heel duur.	De Visie onderkent het probleem van de grote gronddruk. Een algehele oplossing is niet voorhanden. Wel wil de gemeente eigen grond beter beschikbaar maken voor gebruik dat invulling geeft aan de doelen van de Visie. De zorgvuldige gebiedsaanpak werkt in de positieve richting. Ook ziet de gemeente mogelijkheden voor de melkveebedrijven om samenwerking aan te gaan met het grote aantal nevenbedrijven in Enschede.
LTO	Energie	LTO vindt de energiemaatregelen zeer belastend voor het buitengebied. Ze tasten in fysieke zin landbouw en landschap aan en daarnaast ook de sociale cohesie. LTO ziet meer in een oplossing op Twentse schaal, in andere opties dan zon en wind. Ook een beter verdienmodel voor zon op daken kan bijdragen aan een oplossing.	Enschede neemt haar verantwoordelijkheid en daarmee haar aandeel in de energietransitie, zoals in de Energievisie is opgenomen. Enschede werkt samen met de buurgemeenten. Het voornemen is om met Haaksbergen samen te werken in het grensgebied Enschede-Haaksbergen. Voor de inpassing is een gebiedsaanpak nodig, om gevolgen voor landschap, landbouw te beperken en het draagvlak zo groot mogelijk te maken. Ook is de inzet om het aandeel zonnepanelen op dak te verhogen.
Stawel (advies op Nota van uitgangspunten)	Participatie	Stawel vindt de totaliteit van het proces voor het opstellen van de Visie een mooie vorm van burgerparticipatie.	De gemeente wil participatie niet beperken tot het opstellen van de Visie en ook bij de uitwerking van de Visie en de realisatie van maatregelen goed contact houden en overleg voeren met de inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties in het landelijk gebied.



Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
Stawel (advies op Nota van uitgangspunten)	Algemeen	Stawel kan zich in grote lijn vinden in de Nota van uitgangspunten en vindt de kwaliteit van het landelijk gebied belangrijk voor het vestigingsklimaat.	De Visie gaat uit van het belang dat de hoge kwaliteit van het landelijk gebied heeft voor de hele stad. Zie onder meer het ontwikkelingsprincipe 'Verbinden stad en land'
Stawel (advies op Nota van uitgangspunten)	Landbouw	De landbouw is drager van een vitaal en veerkrachtig landelijk gebied en samenwerking met de landbouw is nodig voor de beoogde kwaliteitsimpuls naar een duurzame landbouw. Daarbij moet de aanplant van 170.000 bomen geen doel op zich worden; aandacht is nodig voor agrarisch natuur-en landschapsbeheer.	De Visie wil duurzame krachtige landbouw helpen bevorderen. Het bomenplan is niet meer als doel op zich opgenomen, maar als een van de opgaven om kwaliteit te bevorderen, net als een versterkt beheer van landschapselementen.
Stawel (advies op Nota van uitgangspunten)	Gebiedsaanpak	Grote ruimtelijke ingrepen, zoals zonnevelden, vragen om een integrale gebiedsaanpak, waarin het perspectief voor de landbouw wordt meegewogen.	De Visie ondersteunt deze oproep ten volle, door gebiedsaanpak als belangrijk instrument in te zetten en bij een zonneveld groter dan 2 ha altijd een gebiedsaanpak te volgen.
Stawel (advies op Nota van uitgangspunten)	Middelen	Bij een ambitieuze Visie horen ook de middelen die nodig zijn voor de realisatie.	De Visie is zo opgezet dat inzicht ontstaat in de relatie tussen de opgaven en de daarvoor benodigde middelen. Zonder middelen kunnen de ambities niet, minder of later worden gerealiseerd.
Stawel (advies op Nota van uitgangspunten)	Gronddruk en innovatie	Extensivering in de landbouw (kringlooplandbouw) geeft grote druk op de grondmarkt; ook de verbreding vraagt extra grond.	De gemeente kan de gronddruk niet wegnemen, wel zet de Visie in op zorgvuldig en meervoudig gebruik, waaraan de gebiedsaanpak moet bijdragen. De Visie bevat verder de keuze om de eigen gemeentelijke grond in te zetten voor het realiseren van de doelen van de Visie, waaronder het versterken van de ontwikkeling naar kringlooplandbouw.
Stawel (advies op Nota van uitgangspunten)	Bouwen	Stawel is het eens met het terughoudende beleid voor wonen, want grootschalige woningbouw tast de kwaliteit van het buitengebied aan. Wel moet er ruimte zijn voor experimenten (knarrenhof, starters).	De Visie volgt onder het thema Wonen deze lijn.
Stawel (advies op Nota van uitgangspunten)	Energiemaatregelen	Stawel deelt de zorg van veel bewoners over de impact van duurzame opwekking van energie op het landelijk gebied. Daarom vraagt Stawel om het meewegen van alle belangen, lokale participatie, maximaal gebruik van incurante stukken grond en van de mogelijkheden in het bebouwd gebied.	De Energievisie bevat de keuzen voor de energietransitie en daarin komen veel van de genoemde punten terug. Het aandeel zon op dak is verhoogd en bij de maatregelen in het landelijk gebied stellen beide Visies (energie en landelijk gebied) de zorgvuldige inpassing voorop.
Stawel (advies op Nota van uitgangspunten)	Verbreding en korte ketens	Stawel ziet meer voorbeelden van verbreding van de landbouw en verkorten van de ketens tussen producent en consument dan in de Landbouwstudie is verwoord. Er zijn kansen die benut kunnen worden.	De Visie wil die kansen ook graag benutten.

## Andere overheden

Gesproken is met het waterschap Vechtstromen (5 november 2020) en met de buurgemeenten (Lossen, Haaksbergen, Oldenzaal, Hengelo, NOT-gemeenten) en de provincie Overijssel gezamenlijk (27 februari en 9 december 2020).

Wie heeft de reactie gegeven?	Waarop heeft de reactie betrekking?	Wat is de inhoud van de reactie?	Hoe is de reactie in de ontwerp-Visie verwerkt?
Provincie Overijssel en buurgemeenten	Hoofdlijn Visie	De hoofdlijn van de Visie past goed bij het provinciaal beleid.	Geen aanpassing nodig – aansluitend vraagt de Visie om een meer programmatische aanpak, waarin taakstellingen voor diverse thema's worden samengenomen in meerjarige afspraken.
Provincie Overijssel en buurgemeenten	Wonen	Suggestie om bij Rood voor Rood niet vast te houden aan het terugbouwen op de slooplek zelf, maar ook in bijvoorbeeld de rand van een dorp tot clustering te komen van diverse wooneenheden in één gebouw voor bijvoorbeeld jongeren.	De Visie neemt deze suggestie over en de Gids buitenkans zal hier meer precieze invulling aan geven.
Provincie Overijssel en buurgemeenten	Ambitieniveau	Constatering is dat de Visie stevige ambities laat zien, ook voor vernieuwing. Het zijn herkenbare punten, steun daarvoor. Besef wel dat de gemeente niet op alle punten invloed heeft. Benut ook anderen, zoals de ervencoaches en Mineral Valley.	De Visie laat ambities zien, geeft ook keuzemogelijkheden aan en zet in op samenwerking, zoals met Stawel voor het contact met de landbouw (ervencoaches) en met Mineral Valley.
Waterschap Vechtstromen	Verdroging	Verdroging is topprioriteit voor de komende jaren. Maatregelen kunnen worden genomen binnen het ZON-programma. Ook vanuit de KRW-middelen kunnen in Enschede maatregelen getroffen worden in de bovenlopen van beken, waarin ecologie en verdroging samengaan. Het waterschap kijkt naar het regiem voor het oppervlaktewater. Een optie is verder om dure maatregelen voor stedelijke wateropgaven in het landelijk gebied te nemen in combinatie met andere opgaven in het landelijk gebied.	Het waterschap en de gemeente hebben eenzelfde kijk op de prioriteiten vanuit water in het landelijk gebied. In de ambitie en het benoemen van de opgaven zitten dan ook geen wezenlijke verschillen. De gemeente werkt dan ook graag samen met het waterschap bij het nemen van maatregelen.

# Gemeenteraad Enschede

 	in te vullen door raadsgriffier
	motie nummer: 5
	datum indiening raad: 30 JUN 2020
	indiener: J.G.A. Nijhuis, VVD
	agendapunt: 41 F1
	datum beraadslaging: 30/6/20
	uitslag stemming: 34 voor 4 tegen dagtekening: A. Nijhuis

Motie: Zet initiatieven tot synergie tussen extensieve landbouw, biotoopverbetering en natuur in kracht door een pro actieve houding en een circulaire Gids Buitenkans

Corsanummer: NUMMER

*Stemverklaring, G.L. tegen*  
De raad van de gemeente Enschede, gehoord de beraadslagingen over:

Vaststelling nota "Landelijk gebied"

Constaterende dat:

- Het landelijk gebied van Enschede als een zeldzaam en zeer waardevol gebied beschouwd mag worden, zijnde een aaneenschakeling van landbouwgronden, bossen, hei en landgoederen, uniek in Nederland;
- Enschede hiermee een unieke troef heeft in het welzijn van inwoners en bezoekers;
- Deze "tuin van Nederland" op velerlei wijze bijdraagt aan de positie van Enschede;
- Wij thans de kans hebben om in een nieuwe Gids Buitenkans de huidige status quo om te zetten naar een toekomstvisie die inzet op de verbinding tussen extensieve landbouw, biotoop en natuur;

Overwegende dat:

- In de naaste toekomst bijna de helft van alle boeren in Enschede zal stoppen zonder opvolger;
- Dit impliceert dat er veel landbouwgrond beschikbaar komt;
- Voor extensieve landbouw meer grond per boer nodig zal zijn;
- De integratie tussen landbouwgrond, biotoop, natuur en landgoed in Enschede op veel plaatsen ongekende kansen biedt;
- Er veel belanghebbenden zijn (landbouwers, landgoedeigenaren, toeristische uitbaters) die een integrale aanpak die leidt tot preservering, zelfs uitbreiding van een gebied dat uniek is voor gebruikers en genietters;

Draagt het college op:

- De toezegging te doen om in gesprek te gaan met belanghebbenden en zij regie pakt op een plan van aanpak, dat er toe bijdraagt om deze versmelting van genoemde zaken mogelijk te maken;
- Een integraal plan te maken, dat er voor zorgt dat de Gids Buitenkans een circulaire leidraad wordt in de symbiose van extensieve landbouw, biotoopbeheer, natuur en landgoederen op een wijze, dat dit bestaansrecht heeft;
- Actief met provincie en rijk in gesprek gaat, om (al dan niet reeds gallocceerde) subsidies en andere middelen vrij te spreken voor deze "proeftuin" die kan gaan dienen als voorbeeld voor heel Nederland;
- Daarmee de financiële onderbouwing af te zekeren voor participanten op zulks een wijze, dat zij hiermee een bestaanswaardige bron van inkomsten kunnen genereren;
- De mogelijkheden hiervan optimaal te gebruiken binnen het instrumentarium dat de nieuwe Omgevingswet ons biedt;
- Resultaten hiervan terug te koppelen voor eind 2021

En gaat over tot de orde van de dag.

Naam & handtekening indiener:

Dhr. J.G.A. Nijhuis (VVD)

Aldus vastgesteld in de vergadering van:

Aldus vastgesteld door  
de gemeenteraad van Enschede  
in zijn vergadering van 30 JUN 2020

De griffier,

# **Advies Nota van Uitgangspunten Visie Landelijk Gebied**

11 mei 2020

**Van: Raadscommissie omgevingsbeleid**

**Aan: Stedelijke commissie**

**Behandelingsdatum: 22 juni 2020**

De raadscommissie omgevingsbeleid heeft in de vergadering van 11 mei 2020 de Nota van Uitgangspunten Visie Landelijk Gebied beoordeeld op basis van een aantal criteria, bijeengebracht in de zogenaamde Meetlat commissie omgevingsbeleid (zie bijlage). Deze meetlat kent een aantal inhoudelijke criteria. Met de toepassing van de meetlat felt de commissie geen politiek oordeel.

## **Leesbaar en begrijpelijk**

In het algemeen staat de commissie voor dat een nota wordt voorzien van een samenvatting op taalniveau B1. De voorzitter constateert dat een dergelijke samenvatting ontbreekt en het document is opgesteld op taalniveau C1, waarover slechts 10 procent van de bevolking beschikt. De voorzitter spreekt haar ongenoegen uit over het feit dat dit wederom geconstateerd moet worden. De commissieleden constateren nadrukkelijk dat de begrijpelijkheid van de nota voor inwoners wederom te wensen overlaat. Verder wijst de commissie op een aantal "schoonheidsfoutjes" in de nota, waardoor bijvoorbeeld verwarring kan ontstaan rond de status van een gebied.

## **Verbinding met omgevingswet en andere beleidsvelden (integraliteit)**

In de Nota van Uitgangspunten Visie Landelijk Gebied is aangegeven dat deze een bouwsteen vormt voor de op te stellen omgevingsvisie. Onduidelijk is op welke manier de instrumenten van de omgevingswet, zoals het omgevingsplan en het omgevingsprogramma, kunnen voortborduren op de uitgangspunten in de nota.

De Nota's van Uitgangspunten Energievisie en Visie Landelijk Gebied verwijzen wel naar elkaar en doorlopen hetzelfde besluitvormingstraject, maar ze lijken qua opzet en inhoud geheel los van elkaar te zijn opgesteld. Stel de visies meteen op als onderdeel van de omgevingsvisie en maak hierbij een integrale afweging met een doorkijk naar het omgevingsplan en -programma. Werkt uit hoe instrumenten van de omgevingswet ingezet worden om de Visie Landelijk Gebied uit te voeren. De Nota van uitgangspunten kondigt gebiedsgericht werken aan, maar geeft daar geen nadere uitwerking aan. Ook de keuze voor het loslaten van de gebiedsgerichte aanpak voor kleine opgaven kent geen onderbouwing. Onderbouwing ontbreekt eveneens op het punt waar de nota stelt dat de kwaliteit van het landelijk gebied achteruit gaat. Tenslotte merkt de commissie op dat in de integrale afweging duurzaam bodem- en waterbeheer niet kunnen ontbreken als belangrijke drager.

## **Participatie**

De raadscommissie omgevingsbeleid constateert dat het college bij de totstandkoming van de Nota van Uitgangspunten zeer beperkte participatie heeft georganiseerd. Organisaties waaronder Buurtkringen zijn benaderd in het kader van participatie en communicatie, maar onduidelijk blijft of de erkende dorps- en wijkraden om advies gevraagd zijn. De commissie merkt op dat een buurtkring niet noodzakelijkerwijs ook een erkend wijkorgaan is. In het niet-erkende geval vertegenwoordigt een buurtkring de eigen leden, niet de hele buurt. Ook de participatie van omliggende gemeenten acht de commissie van belang.

De vraag is hoe inwoners en ondernemers in Enschede uitgedaagd c.q. gefaciliteerd worden om een bijdrage te leveren aan de realisatie van de beleidsuitgangspunten. De commissie is van mening dat ook bij de Visie Landelijk Gebied participatie van stakeholders ruim baan moet krijgen, omdat de gemeente initiatieven uit en draagvlak in de samenleving hard nodig heeft om de gestelde doelen te realiseren. De commissie omgevingsbeleid adviseert de stedelijke commissie daarom het college op te roepen bij de uitwerking van de Visie Landelijk Gebied participatie beter vorm te geven. Voorzie daarbij ook in een rol voor de erkende wijkorganen en omliggende gemeenten en zorg dat de gemeente met de visie initiatieven uit de samenleving stimuleert en ondersteunt.

## **Leerpunten van lopend beleid**

Voorafgaand aan de Nota van Uitgangspunten Visie Landelijk Gebied zou een evaluatie van de Gids Buitenkans op zijn plaats zijn. De Visie Landelijk Gebied zou dan een terugkoppeling daarop kunnen geven. Een evaluatie vormt een stevige basis onder de nieuwe visie. De commissie omgevingsbeleid adviseert de stedelijke commissie om het college de Nota van Uitgangspunten te laten uitbreiden met de leerpunten van eerder/lopend beleid, met name uit de Gids Buitenkans. De commissie geeft aan

dat zij ook al vaker heeft moeten constateren dat een evaluatie van eerder beleid achterwege is gebleven.

### **Rol van de raad**

De commissie constateert dat de Nota van Uitgangspunten onvoldoende duidelijkheid geeft over de rol van de raad. Breder zal de raad zich moeten afvragen hoe de raad betrokken wil zijn bij de ruimtelijke ordening, zeker in het kader van de nieuwe Omgevingswet. De commissie omgevingsbeleid adviseert evenals naar aanleiding van de Nota van Uitgangspunten Energievisie de stedelijke commissie om besluitvorming in te zetten over de betrokkenheid van de raad bij de ruimtelijke ordening in de stad.

#### *Aanvulling:*

Omdat de commissie Omgevingsbeleid digitaal heeft vergaderd heeft een aantal commissieleden een schriftelijke bijdrage geleverd. De bijdrages zijn mede input van dit advies en zijn voor de leden van de stedelijke commissie nog te raadplegen via de stukkenstroom/ vergadering commissie Omgevingsbeleid dd 11 mei.

Bijlage

## **Meetlat commissie omgevingsbeleid**

### 1           Uitgangspunten van de omgevingswet

- a. Is de visie leesbaar en begrijpelijk?
- b. Wordt het principe van vermindering van regels toegepast?
- c. Wordt het 'ja, mits'-principe toegepast?
- d. Wordt in de visie voldoende verbinding gemaakt met de omgevingswet en andere beleidsvelden (integraliteit)?
- e. Is aandacht besteed aan de balans tussen beschermen en ontwikkelen?

### 2           De samenleving voorop

- a. Wordt het nemen van initiatieven aangemoedigd en gefaciliteerd?
- b. Straalt het beleid vertrouwen uit in inwoners en andere stakeholders in de samenleving?
- c. Wordt expliciet ingegaan op participatie?

### 3           Rol van de raad

- a. Zijn in de aangeboden visie de leerpunten van de lopende visie c.q. het lopende beleid betrokken (heeft evaluatie plaatsgevonden)?
- b. Geeft de visie duidelijk weer wat de bestuurlijke afwegingsruimte is ( 'maatwerk' )?**
- c. Maakt de visie duidelijk hoe deze wordt uitgevoerd?

**\*als de raad duidelijke kaders stelt, kan het college beter maatwerk leveren: waarom "hier" wel en "daar" niet.**

# Gemeenteraad Enschede



in te vullen door raadsgriffier	
amendement letter:	<u>E</u>
datum indiening raad:	- 9 NOV 2020
indiener:	De Roode / CL
agendapunt:	5/11
datum beraadslaging:	9-11
uitslag stemming:	39 voor o tegen
dagtekening:	<u>AANZICHEN</u>

Amendement: Geef Natuureducatie weer een plek en aandacht. **11 NOV 2020**  
Corsanummer: NUMMER

De raad van de gemeente Enschede, besprekende het raadsvoorstel:

Gemeentebegroting 2021-2024

Stellen het volgende amendement voor:

- Het onderdeel "Natuureducatie" van het product Algemene Maatschappelijke Voorziening" (Vitaal en Sociaal) over te hevelen naar het eindproduct "Landelijk Gebied" (Duurzaam wonen, leven, werken).

Toelichting (gemotiveerd):

- Op het eindproduct Natuureducatie, binnen het programma Sociaal en Vitaal, wordt niets tot weinig uitgegeven, daarom wordt in de "Financiële Verdiepings Monitor" voorgesteld dit budget in te zetten voor de taakstelling "Scherpe keuzes".
- Natuur dicht bij mensen en in het bijzonder jongeren te brengen is een uitstekend initiatief, des te jammer dat het geld hiervoor op dit moment niet wordt ingezet.
- Kinderen moeten kunnen leren van natuur en alles wat het Landelijk Gebied inhoudt, zoals bijvoorbeeld onze voedselproductie.
- Natuur en groen een prominente positie inneemt in onze marketing visie.
- Binnen het eindproduct "Landelijk Gebied" kan dit budget goed gebruikt worden om diverse initiatieven die direct of indirect het doel om jongeren/natuur dicht bij elkaar te brengen uit te voeren. Hierbij kan o.a. gedacht worden aan onderwerpen als Voedselbos, Lammerinkswönnner, flora en fauna met een bijzondere functie etc.

Besluit het raadsvoorstel als volgt te wijzigen:

aan het dictum de volgende bijzin toe te voegen: met dien verstande dat het budget van 135k/jaar voor Natuureducatie wordt met ingang van begrotingsjaar 2021 structureel overgeheveld naar het eindproduct "Landelijk Gebied" (Duurzaam Wonen, Leven, Werken) en in te zetten voor initiatieven rondom educatie en beheer van natuur en landschap, zoals een Voedselbos en het gebiedsproces Wageler (Lammerinkswönnner).

En gaat over tot de orde van de dag.

Naam & handtekening indiener:

Aldus vastgesteld in de vergadering van: 9 november 2020.

Aldus vastgesteld door  
de gemeenteraad van Enschede  
in zijn vergadering van: 11 NOV 2020

De griffier:



# Gemeenteraad Enschede



in te vullen door raadsgriffier	
motie nummer:	2
datum indiening raad:	12 NOV 2018
indieners:	Teutelink, BBE
agendapunt:	6/CI
datum beraadslaging:	12 NOV 2018
uitslag stemming:	38 voor 1 tegen
dagtekening:	12 NOV 2018

Motie: Voedselbos  
Corsanummer: NUMMER

De raad van de gemeente Enschede, gehoord de beraadslagingen over:

Programmabegroting 2019-2022

Constateerende dat:

- Het voedselbos bijdraagt aan een duurzame leefomgeving met een grote diversiteit.
- Het voedselbos is een vorm van driedimensionale landbouw: kruiden op de grond, struiken met bessen, en daarboven vruchten en de noten.
- Het voedselbos heeft geen kunstmest, gif of extra water nodig, en de opbrengst blijkt hoger dan die van reguliere landbouw.
- Het voedselbos geen onderhoud nodig heeft.

Overwegende dat:

- Elders in het land is gebleken dat een voedselbos zeer succesvol is (zoals in Brabant).
- Bij voorgenoemde project ook de Provinciale Staten hieraan financieel bijdraagt vanuit het "Groene ontwikkelfonds".
- Er mogelijkheden zijn om het voedselbos duurzaam aan te leggen middels de inzet van de DCW.

Draagt het college op:

- Te onderzoeken of en waar een voedselbos van formaat binnen Enschede kan worden gerealiseerd en met een voorstel naar de gemeenteraad te komen in het eerste kwartaal van 2019.

En gaat over tot de orde van de dag.

Naam & handtekening indiener:

Barry Overink

M.G.B. Teutelink

Aldus vastgesteld in de vergadering van: DATUM

De griffier,

ALDUS VASTGESTELD DOOR  
DE GEMEENTERAAD VAN ENSCHEDE  
IN ZIJN VERGADERING VAN 12 NOV 2018  
DE GRIFFIER



BETREFT	MOTIE/ <del>...</del>	NR.	14
INDIENER	Kort / Grl	VERG.	13 NOV 2017
AGENDAPUNT	6/B1	OPM.	
BESLUIT	Aangenomen	PAR.	21 voor 10 tegen

Stemverklaring  
tegen: UVD, BBE

## MOTIE "TWEENTS LANDSCHAP"

De raad van de gemeente Enschede, in vergadering bijeen op maandag 13 november 2017, besprekende de Programmabegroting 2018-2022;

### Constaterende dat:

- Het Twentse Landschap van bijzondere kwaliteit en grote waarde is, zowel vanuit natuurlijk/ecologisch als economisch perspectief;
- Dit economisch perspectief met name tot uitdrukking komt in recreatie, toerisme en het woon- en vestigingsklimaat van onze regio, en wanneer goed benut een belangrijke peiler voor de Twentse economie kan zijn;
- De verschillende Twentse gemeenten elk op hun eigen wijze omgaan met hun landelijke gebied;
- Bestaande vormen van Twentse landschappelijke samenwerking, o.a. in de Groene Metropool, door bezuinigingen onder druk komen te staan;

### Overwegende dat:

- Twentse bewoners en bestuurders de bijzondere waarden van het Twentse landschap vaak als vanzelfsprekend zien;
- Het in stand houden van deze waarden echter geen vanzelfsprekendheid is, maar gemeenschappelijke inzet en aandacht vereist;
- Diverse grote maatschappelijke transities en veranderingen op stapel staan, zoals de energietransitie, klimaatverandering, vergrijzing, krimp en groei;
- Deze veranderingen een forse weerslag zullen hebben op het Twentse landschap;

### Van mening zijnde dat:

- Een brede samenwerking tussen Twentse gemeenten noodzakelijk is om de bijzondere kwaliteiten en waarden van ons Twentse Landschap te behouden, versterken en benutten;

### Draagt het College op:

- In regionaal verband in te zetten op een sterkere samenwerking mbt het Twentse Landschap, met als doel de unieke waarden en kwaliteiten van ons landschap te behouden, versterken en benutten;
- In overleg met de andere Twentse gemeenten te kijken waar gemeentelijk beleid t.a.v. het buitengebied beter op elkaar kan worden afgestemd en met elkaar in overeenstemming kan worden gebracht, zodat ruimtelijke kwaliteit en eenheid kunnen worden versterkt;

En gaat over tot de orde van de dag

GroenLinks

y. Koor

# Meepraten over de Visie landelijk gebied Enschede

Impressie van de online-bijeenkomst 18 november 2020

## Online-bijeenkomst

De gemeente Enschede bereidt een Visie landelijk gebied voor. Daarin komt te staan hoe het landelijk gebied zich de komende tien jaren kan ontwikkelen.

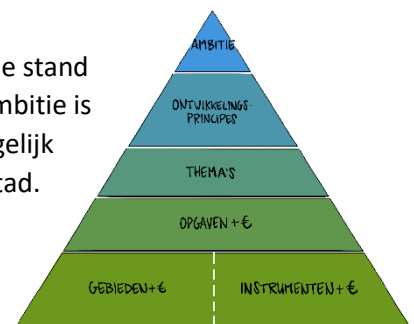
Op 18 november houdt de gemeente een online-bijeenkomst over de Visie. Wethouder Jurgen van Houdt wil op deze nieuwe manier in gesprek gaan en ideeën en tips voor de visie ophalen. Een kleine zestig mensen zijn ingelogd en praten mee in onder meer vier deelsessies.

## Trots op het mooie buitengebied

Wethouder Jurgen van Houdt zegt dat de gemeente de afgelopen jaren weinig met en voor het landelijk gebied heeft gedaan. Het buitengebied heeft veel waarde. Het ligt niet zo in de Twentse aard om dat uit te dragen. We mogen best met meer trots over het landelijk gebied praten en meer met de kwaliteiten doen. Ook voor de stad heeft het landelijk gebied veel te bieden.

## Opzet van de Visie

Gemeentelijk projectleider Gerbrand Naeff praat alle deelnemers bij over de stand van zaken van de Visie. De sheets zijn bij dit verslag gevoegd. Belangrijke ambitie is de groene kwaliteiten te behouden en tegelijk het gevarieerde gebruik mogelijk te maken. Dat vraagt een goede balans. Troefpunt is de nabijheid van de stad. Dat is een voordeel voor de inwoners van stad én land.



## In gesprek in vier deelsessies

Het echte gesprek vindt plaats in vier deelsessies. De begeleiders van de vier deelsessies halen een paar tips naar voren. Een uitgebreider samenvatting is bijgevoegd.

### Groene Pijler – begeleiders Yvon Weustink en Henk Visscher

- Interessant idee voor een bomenhub – een collectieve kwekerij voor bomenaanplant
- Verdroging kan al met kleine maatregelen worden aangepakt; maar die vragen wel afstemming.
- Oproep om concreet te worden en aan de slag te gaan.

### Landbouw – begeleider Gerrit Meutstege

- Werk het begrip kringlooplandbouw beter uit. Wil je dat op bedrijfsniveau, in Enschede of op Twentse schaal? Makkelijk is het niet; kringlooplandbouw vraagt bijvoorbeeld extra grond.
- Voor de korte keten ‘van boer tot bord’ bestaan veel ideeën. Werk daarin samen (niet elke boer afzonderlijk). En weet wel: niet voor alle producten is direct afzet in de stad / regio.

### Bouwen en wonen – begeleider Werner Gerritsen

- Zorg voor maatwerk, zodat ook voor starters gebruik kunnen maken van Rood voor Rood
- Stel een gebouwenbank in voor het verzamelen en ruilen van gesloopte gebouwen

## Landgoederen

- Zorg voor een deskundig gemeentelijk aanspreekpunt voor de landgoederen
- Landgoederen zijn zelf verantwoordelijk voor hun voortbestaan, maar help ze wel.

## Maak tempo

Wethouder Jurgen van Houdt is enthousiast over de manier waarop het gesprek is gevoerd. Hij zegt toe de ideeën in de Visie landelijk gebied zelf te verwerken of mee te nemen in het vervolg daarop.

Hij reageert ook op de vraag niet te lang te wachten met het uitbrengen van de Visie. Hij wil ook graag tempo maken – dan kunnen we ook de vervolgstappen gaan maken en richting geven aan de ontwikkeling van het landelijk gebied.

## Opbrengst van de vier deelsessies

### Deelsessie over de Groene Pijler (landschap, natuur, water)

1. Mensen vonden dat er wel heel veel gepraat werd over het buitengebied, maar dat er niets gebeurde. Oproep om nu in de actie stand te komen.
2. Vraag om meer bloemrijke randen, zijn belangrijk voor biodiversiteit
3. Ook boeren willen graag bijdragen aan meer natuur in het buitengebied, maar dat moet wel een verdienmodel opleveren
4. Meer natuur op agrarische grond vraagt ook meer van agrariër. Wie betaalt voor het extra werk en extra grond?
5. Het idee om meer bomen in het buitengebied te planten valt bij veel deelnemers in goede aarde.
6. Met name agrarische gronden zijn natuurarm. Het is belangrijk dat ook daar meer natuur komt.
7. Het schort aan voldoende onderhoud van natuur/landschapselementen in agrarische gebieden
8. Het idee werd gelanceerd om een “bomenhub” in Enschede te organiseren. Een soort kwekerij waar we bomen laten opgroeien die in het buitengebied geplaatst gaan worden. Mensen zijn daar al mee bezig
9. Stimuleer de aandacht voor natuur
10. Idee om brandnetels te telen, goed voor biodiversiteit en met vele gebruiksmogelijkheden
11. Over het thema verdroging zei een boer dat hij zelf het initiatief genomen had om al enkele sloten rond zijn percelen met balkjes tijdelijk af te dammen. Helaas had de beheerder van de sloten de stuwtjes weer verwijderd.
12. Het item verdroging en waterbuffering in het buitengebied herkennen veel deelnemers en men vindt ook dat er actie op genomen moet worden.
13. Iemand maakte de opmerking dat er steeds meer grote woningen met enorme privé tuinen in het buiten gebied verschijnen. Oproep om verstening tegen te gaan.
14. Zonnevelden en een mooi landschap zijn onverenigbaar. Die opmerking is door meerdere mensen gemaakt. Voorbeeld van een plan voor zonnevelden bij de Hoge Boekel, het landschap daar heeft waardering zeer hoog, daar hoort geen zonneveld in.

## De deelsessie over Landbouw

Uitgangspunt: de agrarische sector in Enschede bestaat hoofdzakelijk uit gangbare (melk)veehouders. Dit is het vertrekpunt van de Visie Landelijk Gebied.

*Stelling: In 2030 is iedere boer in Enschede overgeschakeld op kringlooplandbouw omdat dat dan gangbare praktijk is.*

Opmerkingen:

- Algemeen: wees zuinig op de boeren die er nog zijn.
  - Definitie van kringlooplandbouw; wat houdt het precies in? Dat moet duidelijker worden. Is kringlooplandbouw een visie of wordt het concreet gemaakt met normen/regels; gaat het om het sluiten van de kringloop op bedrijfsniveau of regionaal of zelfs groter?
  - Kringlooplandbouw is een mooie kreet, maar uiteindelijk gaat het ook om het verdienmodel.
  - Kringlooplandbouw betekent meer behoefte aan grond; zonnevelden zijn daarmee in strijd
- Conclusie: de wil om te veranderen is aanwezig, maar er moet duidelijkheid gecreëerd worden en er moet perspectief zijn.

*Stelling: Verbreding kan divers worden ingevuld: landschapsbeheer, versterken natuur, waterbeheer, recreatie. Waar liggen de beste kansen?*

Opmerkingen:

- Ook hier de vraag; de maatschappij vraagt de landbouw om verbreden, maar wat komt er terug naast goodwill? Landschapsbeheer, natuur en waterbeheer; wat kost het en wat levert het op?
- De verbredingsactiviteiten komen erbij, betekent meer werk, kost tijd. Hoe krijg ik dat allemaal rondgezet naast alle werk dat er al is op mijn bedrijf (dag heeft 24 uur en ik moet ook slapen).
- Het is locatie- en ondernemersspecifiek. Of het nu gaat om natuurbeheer of om een boerencamping of een B&B, het moet bij de ondernemer passen; kies er niet voor omdat het moet (kramp) maar omdat je gemotiveerd bent (kracht).

*Stelling: De enige manier om meer marge op producten te krijgen is verkorten van de keten. Van boer tot bord. Voor de agrarische ondernemers in Enschede liggen hier kansen. Hoe kan de gemeente helpen om die kansen te benutten?*

Opmerkingen:

- We zien kansen om hier meer te doen, gemeente kan meewerken als het gaat om vergunningen voor boerderijwinkels, melktap, etc
- Veel bedrijven doen dit al op kleine schaal, maar dat wordt niet zichtbaar in de statistieken (voorbeeld; boer verkoopt rauwe melk aan klanten van niet Nederlandse origine en er staan enkele avonden per week een rijtje auto's op het erf die -tegen betaling- rechtstreeks melk aftappen uit de tank). Wet wel dat maar een beperkt deel van de consumenten het geld en de motivatie heeft om direct van het erf producten te kopen.
- Het gaat altijd om een combinatie van vermarkting in de directe stedelijke omgeving én het leveren aan de zuivelcoöperatie
- Verkoop aan huis is mooi, maar kun je ook bundelen, samen optrekken en daardoor dichter bij de consument je producten aanbieden (voorbeeld Aanstrekkelijk, winkel in Lonneker)
- Gemeente en Stawel: zet samen een project op, faciliteer, want daar komen wij niet aan toe.
- Een van de aanwezigen wees op het project "Smaakmakers van Twente"

1. Geen opmerking of andere mening over de hoofdlijn 'geen verstening van het landelijk gebied'.
2. Paar keer werd aangegeven om de woningbouwopgave van Enschede in het stedelijk gebied te zoeken. Deelnemers zagen nog voldoende lege plekken in de stad en ruimte voor transformatie van bestaande panden in het stedelijk gebied. Die ideeën sluiten mooi op de ruimtelijke koers van Enschede, groeien vanuit het hart en primair binnen het bestaand stedelijk gebied.
3. Vraag of naast de Rood voor Rood en de Vrijkomende Agrarische Bebouwing (VAB) ook de regeling blijft dat bij het realiseren van 10 ha nieuw landgoed je recht hebt op een woning.
4. Bij een VAB regeling de vraag voor wie de woning bedoeld is/bereikbaar is. Nu vaak 1 woning. Zijn per definitie woningen in het hogere segment. Idee om ook ruimte te bieden in een VAB-schuur voor bijvoorbeeld drie starterswoningen.
5. Vraag welke zorgbehoefte landt er in het Landelijk Gebied. Zowel vanuit de vraag uit het LG zelf als doelgroepen die gebaat zijn bij een rustige en groene omgeving.
6. Tip: zet een Rood voor Rood-bank op, vergelijkbaar met een groundbank. De sloopmeters zijn schaars mensen weten (ondanks contact met makelaars) niet wie meters in de aanbidding heeft.
7. Mag je sloopmeters uit andere gemeenten in Enschede inzetten? Aan de orde kwam dat Enschede een grote stad is met voorzieningen die aantrekkelijker zijn dan andere gemeenten. Gevaar van meer stenen in Enschede. Dat beeld werd herkend.
8. Monumenten/behouden waardige panden en verduurzamen. Sommige kleine cultuurhistorische waardevolle woningen zijn lastig te verduurzamen, verlies van ruimte of met dure maatregelen. Oproep om dan ruimte te beiden voor sloop/nieuwbouw.
9. Naar voren is gebracht dat mensen van buiten in bijvoorbeeld Glanerbrug de prijzen opdrijven.
10. Beeld dat de gemeente Enschede met bouwregels e.d. erg strak en moeilijk is, in vergelijking met andere Twentse gemeenten. In het gesprek werd toch ook herkend dat het landelijk gebied wat meer dan de huidige twee welstandscategorieën zouden moeten hebben. Ook werd de wens geuit dat nieuwe woningen niet alleen maar retro moesten zijn.
11. Laatste punt was dat het beeld was van iemand dat er redelijk veel illegaal gewoond wordt in het landelijk gebied, in schuren en garages.

## Landgoederen

1. Iemand schetste het beeld dat het Rijk met de NSW en regeling voor rijksmonumenten wat doet, de provincie diverse regelingen heeft waar landgoederen gebruik van kunnen maken en dat de gemeente daar weinig tot niets aan toevoegt.
2. De gemeente is teveel gericht op de stedelijke vraagstukken. Wens is om een accountmanager te hebben voor de landgoederen, die begrijpt waar de landgoederen tegenaan lopen én die de versnipperde gemeentelijke regels overziet en voor de landgoederen kan ontsluiten.
3. Landgoederen zouden in beginsel zelfvoorzienend moeten zijn / geen structurele steun moeten ontvangen. Ze moeten (zelf) op zoek naar nieuwe verdienmodellen waar dat nodig is. De gemeente kan wel meer doen om de landgoederen in staat te stellen om te vernieuwen: meedenken en meebewegen. Het gaat dus niet direct (of alleen) om geld; het kan ook gaan om beleidsmatige steun en hulp.
4. Niet elk landgoed is even waardevol. Biedt alleen steun aan de mooiste, meest waardevolle landgoederen en de landgoederen die het echt nodig hebben. Een tegenprestatie (zoals openstelling) is dan wel op zijn plaats
5. De punten die de landgoederen aandragen over last met verdroging en zwerfvuil is niet uniek voor de landgoederen, maar geldt in feite voor het hele landelijke gebied. Dat is geen reden om speciaal landgoederen te steunen
6. Pas verder op met maatregelen voor verdroging. De bomen kunnen ook niet tegen teveel water. Er moet een goede balans zijn.
7. De situatie in elk landgoed is anders – daarom is maatwerk nodig.
8. Landgoederen zouden meer gebruik kunnen maken van de regeling voor groenblauwe diensten.

Aan: Gemeenteraad Enschede  
Postbus 20  
7500 AA Enschede

Onderwerp:  
Reactie op Nota van Uitgangspunten  
Visie Landelijk Gebied

Datum:  
6 mei 2020

Geacht college,

Het bestuur van de Stichting Duurzame Plattelandsontwikkeling Enschede, Stawel, wil gebruik maken van de mogelijkheid om haar reactie met u te delen op de Nota van Uitgangspunten Visie Landelijk gebied.

#### Voorbeeld van participatie

Allereerst wil het bestuur van Stawel haar waardering uitspreken over de mogelijkheid die ons is geboden om betrokken te zijn bij het tot stand komen van deze nota. Onze consulent Gerrit Meutstege is via deelname aan de Kerngroep en de Projectgroep betrokken geweest en heeft zijn input kunnen leveren in het proces. Maar voor ons is het daar niet begonnen.

Voor Stawel is het nadenken over de toekomst van ons buitengebied al gestart in februari 2018. Stawel heeft destijds 3 bijeenkomsten georganiseerd over wat we toen nog de Strategische visie Buitengebied noemden. De uitkomsten van die avonden hebben we op 9 april 2018 aangeboden aan wethouder Hans van Agteren.

Hier is het niet bij gebleven. In de nota is aangegeven dat Stawel informatiebijeenkomsten zal gaan houden waar we het gesprek met de bewoners van het buitengebied zullen aangaan om te vernemen wat zij vinden van deze nota. Op 18 en 24 februari hebben deze bijeenkomsten plaatsgevonden. Het verslag met opinies en suggesties is als bijlage bijgevoegd. Wij hopen dat u de resultaten betreft bij de besluitvorming m.bt. het vaststelling van de uitgangspunten. In zijn totaliteit vinden dit hele proces een mooie vorm van burgerparticipatie.

In grote lijnen kunnen we ons vinden in de nota. Toch wil het bestuur van Stawel de gemeenteraad nog een aantal opmerkingen meegeven om te komen tot een goede en wel overwogen besluitvorming.

#### Kwaliteit landelijk gebied belangrijk voor vestigingsklimaat

Belangrijk uitgangspunt is dat de kwaliteit van het landelijk gebied van Enschede cruciaal en dus zeer van belang is voor het werk-, woon- en leefklimaat. Het landelijk gebied is daarmee een belangrijke factor voor het vestigingsklimaat van de stad Enschede en daarmee voor de economische kracht van de stad. Daarbij is de landbouw nog steeds de belangrijkste economische factor in het landelijk gebied en daarmee samen met de landgoederen de belangrijkste drager van een vitaal en veerkrachtig landelijk gebied.

De landbouw en het landelijke gebied staan wel voor veranderingen. Kringlooplandbouw en biodiversiteit zullen onderdeel worden van de bedrijfsvoering en vragen ruimte. Dit belang

moet een prominente plek krijgen in de afweging. De beoogde kwaliteitsimpuls kan in onze ogen dan ook alleen maar slagen als samengewerkt wordt met de agrarische ondernemers naar een duurzame landbouw.

Uit de gesprekken die gevoerd zijn in het kader van de landbouwvisie gaven met name de jongere ondernemers aan dat verdere schaalvergroting geen doel op zich is, maar dat zij een bredere blik hebben op de samenleving en het agrarisch ondernemerschap. Daar ligt wat ons betreft ook de sleutel naar de toekomst. Overigens heeft de schaalgrootte van een bedrijf een nauwe relatie met de beschikbare oppervlakte landbouwgrond en daardoor is beschikbaarheid van landbouwgrond een beperkende factor voor verdere groei.

Een mooi voorbeeld hiervan is dat we samen met de gemeente en ondernemers in gesprek zijn om te kijken hoe de gemeentelijke gronden ingezet kunnen worden voor kringlooplandbouw en daarmee bijdragen aan duurzaamheid. De aanleiding was de motie om glyfosaat (o.a. in Roundup) te verbieden op gemeente grond. De inzet van Stawel is om in samenwerking een experiment op te zetten ondersteund door de [Groene Metropool Twente](#). Het experiment wordt dan onderdeel van de "proeftuinen" die in het kader van [Mineral Valley Twente](#) worden opgezet.

Hierna een aantal opmerkingen bij de uitgangspunten die in de nota staan.

#### Uitgangspunt 1

De hier genoemde kwaliteitsimpuls kan alleen gestalte krijgen in samenwerking met de landbouw. Samenwerking ten aanzien van verduurzaming van de landbouw wordt door ons ondersteund. Het speerpunt om 170.000 bomen te planten klinkt sympathiek, maar moet geen doel op zich worden.

Er dient meer aandacht te komen voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Dit biedt kansen voor agrarische bedrijven en helpt om de verduurzaming van de landbouw vorm te geven en draagt bij aan de instandhouding van de kwaliteit van het landelijk gebied. Voorkomen moet worden dat concurrentie om de beschikbare ruimte ten koste gaat van het agrarisch areaal.

Kansen die zich aandienen moeten benut worden en daarbij denken we aan de vorming van nieuwe NSW landgoederen en de omvorming van bestaande natuur naar bos. Daarnaast biedt de stedelijke omgeving ook veel kansen en het effect van meer bomen in de stad betaald zich uit in een beter en gezonder leefklimaat.

#### Uitgangspunt 2

Grote ruimtelijke ingrepen vragen een integrale gebiedsaanpak. Dat is een voorwaarde om veerkrachtige landbouw te behouden. Betrek dus de gebieden bij de uitdagingen waar we voor staan en zoek gezamenlijk naar oplossingen. Stawel heeft een initiatief ingediend in het kader van het [IBP Vitaal Platteland](#) (Inter Bestuurlijk Programma) om samen met de bewoners van de Esmarke te komen tot 'de agenda' van de Esmarke. Wat moet er de aanstaande 10 jaar gebeuren om tot een duurzame gebiedsgerichte invulling te komen.

Er zijn inmiddels initiatieven voor zonnevelden. In het geval dat een initiatief gehonoreerd wordt, moet landbouwstructuur in een gebied meegewogen worden. Wat betekent het initiatief voor de omliggende agrariers en is er door middel van structuurversterking ook perspectief te bieden aan deze agrariers? Als dit het geval is, dan moet ook de



landbouwstructuur onder de loep genomen worden. Het bestuur ziet dan voor zich dat er dan een bredere afweging plaats dient te vinden, de gebiedsgerichte aanpak dus.

### Uitgangspunt 3

Volgens de Nota heeft de gemeente de ambitie om kwaliteit van het landelijk gebied behouden en te versterken. Bij een visie met ambitie hoort ook instrumentarium anders is het een dode letter. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van middelen die de rijks- en provinciale overheid beschikbaar stellen. Maar vaak is daar ook gemeentelijk inzet voor nodig. Daarom pleiten wij er voor om in een uitvoeringsparagraaf te benoemen wat de gemeentelijke inzet zal zijn. Daarbij denken wij aan ambtelijke uren, maar ook aan middelen die nodig zijn als cofinanciering. Onze oproep is om samen met partners te verkennen wat de mogelijkheden zijn.

### Uitgangspunt 4

De landbouw in Enschede bestaat hoofdzakelijk uit melkveehouderijbedrijven en daarnaast enkele intensieve bedrijven (varkens, geiten, pluimvee). Deze bedrijven gebruiken de agrarische gronden en dat grondgebruik kan als volgt worden ingedeeld; eigendom, reguliere pacht, liberale pacht, grondgebruiksverklaringen en gebruik door middel van aankoop van een product (bijvoorbeeld gras/hooi of mais)

De agrarische grond staat ten dienste van hoofdberoepsbedrijven, nevenberoepsbedrijven en hobbymatig gebruik, zowel door bedrijven uit Enschede als van daarbuiten. Extensivering, kringlooplandbouw en biodiversiteit geven een grote druk op de grondmarkt. Daar komen keuzes voor andere functies bij bovenop. Samen geeft dat een steeds grotere druk op de grondmarkt, juist nu er meer grond nodig is voor extensivering, kringloop en biodiversiteit.

Innovatie in de landbouw is van alle tijden en dit staat ook nu niet stil. Precisie bemesting, bodemverbetering, terugdringen energieverbruik, terugdringen van emissies, klimaatadaptie, hier wordt door de sector al volop aan gewerkt. Dit vraagt ook extra grond. De gronddruk zal de komende jaren hoog blijven. Neem dit mee bij de afweging met andere functies. Ruimte voor experimenten ja, maar wel vanuit ondernemerschap, dus maak dat sterk.

### Uitgangspunt 5

Stawel is van mening dat terughoudend met bouwen in het buitengebied moet worden omgegaan. Geen grootschalige woningbouw want dat tast de kwaliteit van het buitengebied aan. We zien wel ruimte voor experimenten zoals daar in den lande ook wel voorbeelden van zijn, zoals "de Knarrenhof", generatieproof wonen en starters die ruimte krijgen op een vrijkomend agrarisch erf (niet meer rood, maar vervangend rood).

### Uitgangspunt 6

Stawel heeft in 2018 het initiatief genomen voor het houden van een enquête onder bewoners van het buitengebied. Daarbij hebben wij uitvraag gedaan naar de bijdrage die bewoners willen leveren aan de energietransitie. De uitkomsten hebben o.a. geleid tot het oprichten van een Energiecoöperatie voor het buitengebied (ECBE) en het in gang zetten van projecten door de coöperatie. Op de site van [RES Twente](#) wordt o.a. verwezen naar de resultaten van lokale initiatieven waaronder die van de Enschedese Cooperaties.



Stichting voor Duurzame  
Plattelandsonwikkeling  
Enschede

Het bestuur van Stawel deelt de zorg die veel bewoners in het landelijk gebied hebben over de impact van initiatieven op het gebied van duurzame energie. Dat we hiermee in het buitengebied geconfronteerd zullen worden is inmiddels duidelijk. Het bestuur is van mening dat er een zorgvuldige en evenwichtige afweging van alle belangen moet plaatsvinden. De Visie Landelijk Gebied moet daarbij leidend zijn. En wij vinden dat door middel van lokale participatie de acceptatie onder bewoners kan worden vergroot.

Wat ons betreft is de zogenaamde zonneladder het uitgangspunt. Wij voelen ons daarbij gesteund door het [besluit](#) van de provincie Overijssel. Benut zoveel mogelijk daken en incurante stukken grond (langs snelwegen, op bedrijventerreinen). Ook moeten de kansen in het stedelijk gebied maximaal benut worden. En kijk ook goed naar kleinere windturbines die bijvoorbeeld bij elk boerenerf een plek kunnen vinden (ashoogte + 30 meter).

#### Uitgangspunt 7

Volgens de Landbouwanalyse wordt in Enschede in verhouding minder ingespeeld op bedrijfsverbreding, zoals recreatie, huisverkoop, landbouw en zorg, etc in vergelijking met het landelijke beeld. Initiatieven zoals [“de nieuwe melkboer”](#), [“koeien van Jelle”](#) en [melktap Hof Espelo](#) (en zo zijn er nog wel een aantal) laten zien dat dit wel meer voet aan de grond krijgt. Juist rondom een stad met 160.000 inwoners liggen hier kansen. Stawel wil hierin een stimulerende en initiërende rol spelen en kan dat doen met behulp van de inzet van de consultant/erfcoach Gerrit Meutstege.

Het bestuur van Stawel blijft graag betrokken bij de verdere uitwerking van deze nota tot een Visie Landelijk Gebied. Samen werken we graag verder aan een vitaal en veerkrachtig landelijk gebied rondom de stad Enschede.

Met vriendelijke groet,

Namens het bestuur van Stawel

Gerrit Jan van der Veen (voorzitter)

## **Terugkoppeling vanuit bewoners op Nota van Uitgangspunten Visie op het Landelijk Gebied**

Informatiebijeenkomsten: 18 februari 2020 - Lonneker

24 februari 2020 - Usselo

### **Inleiding:**

De gemeente Enschede is bezig met het opstellen van een Visie op het Landelijk Gebied. Dit wordt in de tweede helft van 2020 voorgelegd aan de gemeenteraad. Om tot een visie te komen zijn meerdere gesprekken gevoerd en is in het gebied informatie opgehaald. Op basis daarvan is in juni 2019 een discussienota opgesteld met onderwerpen om de gedachten te scherpen en opinies te horen. Met de resultaten van de gevoerde discussie is de Nota van Uitgangspunten opgesteld. Hierin doet het College een voorstel voor de hoofdlijnen van de op te stellen Visie Landelijk Gebied. Deze nota is op twee avonden voorgelegd aan de bewoners van het buitengebied van Enschede, op 18 februari 2020 in Lonneker en 24 februari 2020 in Usselo. De bewoners zijn geïnformeerd en hebben hun mening en input kunnen geven.

### **Doelstelling:**

Dit document heeft als doel om een terugkoppeling te geven van de bevindingen van de twee informatiebijeenkomsten zodat de Nota van Uitgangspunten op basis hiervan kan worden aangescherpt. De vast te stellen Nota van Uitgangspunten kan dan als leidraad gebruikt worden voor de definitief op te stellen Visie op het Landelijk Gebied.

### **Aanpak:**

De informatiebijeenkomsten zijn georganiseerd door Stawel. Op de avonden heeft Gerrit Meutstege (consulent Stawel) een toelichting gegeven over zijn werk als ErvenCoach en is door de gemeente (Gerbrand Naeff) een inleiding gegeven over de totstandkoming en inhoud van de concept Visie Landelijke Gebied. Met behulp van Mentimeter zijn voor elk thema stellingen voorgelegd aan de aanwezigen. De besproken thema's zijn 1. Kwaliteit landelijk gebied, 2. Integrale aanpak, 3. Rol van de gemeente, 4. Landbouw, 5. Bouwen en wonen, 6. Energie en 7. Andere functies.

De complete uitkomsten per avond zijn als bijlagen toegevoegd bij deze terugkoppeling.

### **Terugkoppeling:**

Op de avond in Lonneker hebben 34 aanwezigen meegedaan met de Mentimeter, in Usselo 42. Totaal 76. Hiervan waren 38 mensen jonger dan 55 jaar en 38 mensen ouder dan 55 jaar. Het aantal mensen dat aangaf een agrarische onderneming te hebben (35) was iets minder dan mensen zonder agrarische onderneming (39).

Aanwezigen geven aan het meest trots te zijn op de natuur, de landbouw en het kleinschalig landschap in het landelijk gebied van Enschede:



Alleen in Lonneker is gepeild wat mogelijke ongewenste ontwikkelingen zijn. Hier worden onder andere zonnevelden, windmolens, verpaupering en bebouwing genoemd.

### 1. Kwaliteit Landelijk Gebied

Er zijn drie speerpunten genoemd in de Nota van Uitgangspunten voor de kwaliteit van het landelijk gebied. De aanwezigen vinden hierbij verduurzaming in de landbouw het belangrijkste, daarna Enschede als landgoedstad en op de derde plaats het “170.00 bomenplan”. Er werd nog een opmerking gemaakt over de landgoederen. Men vindt dat de focus moet liggen op de van oudsher culturele landgoederen.

Als mogelijke plekken waar de bomen geplant kunnen worden, geven ze de volgende voorkeuren aan:

1. Langs wegen (ook in de stad)
2. In de vorm van landschapselementen
3. In de vorm van nieuw bos (bv voedselbossen)
4. Op mijn erf

### 2. Integrale aanpak

De manier hoe het landelijk gebied in Enschede zich het beste verder kan ontwikkelen, is niet eenduidig te beantwoorden. In Lonneker gaven ze de volgende voorkeur aan: 1. Kringlooplandbouw, 2. Natuurinclusieve landbouw en 3. Technologische landbouw/innovatie. In Usselo was de volgorde: 1. Technologische landbouw/innovatie, 2. Kringloop landbouw en 3. Natuurinclusieve landbouw. Voor beide avonden gold dat zowel schaalvergroting als verbreding (bv. recreatie/toerisme/educatie) minder hoog scoorden.

In Usselo is ook gevraagd of er daarnaast nog andere thema's te noemen zijn waarop het landelijk gebied van Enschede zich zou kunnen ontwikkelen. Hierop kwamen velerlei reacties. Opvallend vaak werd herstel van houtwallen en kleinschalige landschapselementen genoemd. Niet gewenste ontwikkelingen zijn windmolens en zonneparken.

Voor grote ontwikkelopgaves zoekt de gemeentes partners om te komen tot een integrale aanpak. Volgens de aanwezigen moeten in ieder geval boeren, bewoners, gebruikers en andere direct betrokkenen hieraan meedenken en werken:



### 3. Rol van de Gemeente

De gemeente heeft de ambitie om de kwaliteit van het landelijk gebied te behouden en te versterken. Volgens de aanwezigen is het vooral nodig om hier meer geld voor beschikbaar te stellen. Daarnaast geven ze de voorkeur aan het samen opstarten van projecten.

Op beide avonden werd duidelijk aangegeven dat de ErvenCoach gewenste verbindingen kan leggen tussen de bewoners van het landelijk gebied en de gemeente.

### 4. Landbouw

Er zijn vier opties genoemd om te kijken welke mogelijkheden als meest kansrijk gezien worden voor de landbouw. Hier is niet een hele duidelijke uitschieter, alle vier opties worden als redelijk kansrijk gezien. Biodiversiteit en optimalisatie van de waterhuishouding scoren hierbij net iets hoger dan de boer-burgerverbinding en als minst kansrijk duurzame energiemaatregelen.

Landbouw is een economische activiteit die maatschappelijke meerwaarde kan leveren. Er is de aanwezigen gevraagd te benoemen op welke manier hier een vergoeding voor kan worden gegeven. Genoemd worden onder meer waardering, subsidie, beloning, eerlijk verdienmodel, verlagen OZB en onderhoudsvergoeding. Aangegeven werd dat onder waardering ook kan worden verstaan het aangeven hoe goed het gaat, financiële vergoeding is belangrijk, maar ook een ‘schouderklopje’ kan veel betekenen:





**Opvallendste conclusies:**

- Wees zuinig op en ontwikkel het unieke kleinschalige landschap rondom Enschede.
- Koester de boeren voor behoud van het landschap en recreatie.
- Help boeren bij ontwikkelen naar nieuwe vormen in de landbouw: zowel bij kringlooplandbouw en natuurinclusief boeren als bij technologische innovaties.
- Als ontwikkelmogelijkheden in de landbouw worden biodiversiteit en optimalisatie van de waterhuishouding als meest kansrijk gezien.
- Om de kwaliteit van het buitengebied te versterken zou de gemeente vooral geld beschikbaar moeten stellen en projecten moeten opstarten. Een ErvenCoach kan goede verbindingen leggen tussen buitengebied en gemeente.
- Zon op daken is het meest gewenst als het om duurzame energie gaat, maar kijk ook naar andere vormen van energiemaatregelen. Er is geen draagvlak voor windmolens en zonneparken.
- Er is geen ruimte voor nieuwbouwwoningen in het buitengebied.
- Zorg dat het buitengebied van Enschede leefbaar blijft.



## **Rapportage | Bijeenkomst met omgevingspartijen voor Energievisie en Visie Landelijk Gebied gemeente Enschede**

### **Introductie**

De gemeente Enschede bereidt de Energievisie en de Visie Landelijk Gebied voor die de raad in het eerste kwartaal van 2020 wil vaststellen. Beide visies hebben raakvlakken en de Raad heeft de wens om de samenleving te betrekken bij de voorbereiding hiervan. Op 8 mei jl. is een avondbijeenkomst georganiseerd voor vertegenwoordigers van inwoners, bedrijven en (andere) organisaties om met elkaar in gesprek te gaan over de ontwikkeling van het landelijk gebied en over duurzame energie. In vier sessies zijn belangen, zorgen en belemmeringen, maar ook mogelijkheden en kansen verkend die de aanwezigen zien voor de opgaven die er liggen in de nabije toekomst voor de thema's:

- 1. Energie in de gebouwde omgeving*
- 2. Landbouw in het landelijk gebied*
- 3. Natuur, landschap en leefbaarheid in het landelijk gebied*
- 4. Bedrijven, dienstverlening en energie*

In het tweede deel van de sessies zijn de thematische groepen gemixt met als doel dat mensen vanuit verschillende thema's met elkaar in gesprek gingen en zich verplaatsten in de perspectieven van anderen. Daarmee ontstaat een situatie waarin men met elkaar kan meedenken.

### **Voortraject**

Voorafgaand aan de bijeenkomst met omgevingspartijen is een issue-analyse uitgevoerd om in beeld te brengen over welke onderwerpen verschillen van opvatting bestaan met betrekking tot de Energievisie en de Visie Landelijk Gebied. Tevens is er een overzicht van perspectieven en belangen opgesteld. Hoe kijken burgers, bedrijven en instellingen aan tegen de opgaven en wat vinden zij belangrijk? Deze analyse is uitgevoerd op basis van gesprekken met omgevings-partijen en het materiaal dat al is opgehaald in eerdere trajecten voor de visies. De opbrengsten hiervan zijn vastgelegd in een gespreksnotitie die vooraf aan de deelnemers is verstuurd.

### **Doel rapportage**

In deze rapportage zijn de opbrengsten van de thematische sessies vastgelegd. Het dient als bouwsteen voor de discussienota voor de gemeenteraad. Dat geeft een goed beeld van wat mensen belangrijk vinden en waar zij kansen zien.

### **Van standpunten naar belangen en opties**

Uit eerdere trajecten kwamen geluiden, ideeën en opvattingen naar voren uit de samenleving over energie en het landelijk gebied. Die gaven een overzicht van veel verschillende standpunten van uiteenlopende partijen. Achter deze standpunten liggen belangen, dat wat mensen belangrijk vinden. Die geven antwoord op de vraag *waarom* mensen een standpunt/positie innemen. Door dat expliciet te maken wordt duidelijk dat je op verschillende manieren naar bijvoorbeeld een windmolen kunt kijken: als aantasting van het landschap, als opwekker van duurzame energie of als manier om een extensief agrarisch bedrijf te laten bestaan. Daarmee ontstaat ruimte om het perspectief van anderen te begrijpen. Er kan gekeken worden welke perspectieven elkaar aanvullen en of niet





uitsluiten. Als helder wordt wat mensen zelf belangrijk vinden, komt een breder palet aan opties in beeld, ofwel mogelijke oplossingen om aan belangen tegemoet te komen. De verschillende opties kunnen verbonden worden aan de bredere opgaven van de energietransitie en de ontwikkeling van het landelijk gebied.

## 1. Energie in de gebouwde omgeving

[De tekst voor dit onderdeel is voor deze rapportage weggelaten]

## 2. Landbouw in het landelijk gebied

In deze themagroep kijken we naar landbouw en ondernemingen in het landelijk gebied. Er spelen een paar grote trends die op lange termijn gevolgen hebben hoe de landbouw zich ontwikkelt. Het gaat in deze groep alleen over landbouw als bedrijfsmatige activiteit. Het thema leefbaarheid van het landelijk gebied behandelen we bij thema 3.

### Wat speelt er / wat is de opgave

De agrarische sector is van oudsher de belangrijkste gebruiker en beheerder van het landelijk gebied in Enschede. De productie voor de wereldmarkt zet de sector onder druk. Het aantal bedrijven neemt af, maar de schaalgrootte neemt toe. De eisen aan de landbouw op het gebied van natuur, milieu en dierenwelzijn nemen toe. De bedrijven staan voor de keuze om verder te groeien of een andere richting in te slaan.

- Bij schaalvergroting zit het kleinschalige landschap in de weg en is er een risico op de verdroging en verarming van de grond.
- De andere richting is een extensiever en meer circulaire landbouw, met regionale afzet van producten, zorg voor natuur en landschap en met diensten voor bezoekers uit de stad en buiten Enschede.
- Nieuw is de ruimte vraag voor het opwekken van duurzame energie. Zonnevelden nemen ruimte in die de landbouw ook kan benutten. Windturbines nemen weinig directe ruimte in, maar staan wel in het zicht van de omwonenden en bezoekers.
- Landbouwtransitie: de huidige landbouw zal op termijn omvormen tot een meer circulaire vorm van bedrijvigheid met meer natuur-inclusieve taken (volgens minister, banken, verzekeraars, zuivelsector, consument). Dat betekent dat meer ruimte nodig is om dezelfde hoeveelheid te produceren. Dat zorgt voor concurrentie om grond tussen boeren en voormalige (stoppende) bedrijven.
- Verstedelijking: in de publieke opinie zijn boeren schuldig aan het verdwijnen van de biodiversiteit van het landelijk gebied. De uitbreiding van de stad wordt echter niet genoemd. Van oudsher zijn waardevolle landbouwgronden gebruikt voor stadsuitbreiding. De boeren zitten nu eigenlijk op de armere gronden.



## Mogelijkheden en kansen

In gesprekken en de strategische visie van Stawel is het volgende genoemd:

- Financiële ondersteuning bij de verwijdering van asbesthoudende daken, eventueel in combinatie met zonne-energie;
- Veel ondernemers denken aan verbreding van de bedrijfsvoering richting meer maatschappelijke en recreatieve diensten. Zij zouden de ruimte willen krijgen om te experimenteren met breder ondernemerschap, met bijv. natuur inclusieve landbouw, zorgboerderijen, seizoens-ondernemen, streekproducten, biologische landbouw, productie van nieuwe eiwitbronnen, lokale voedselproductie, concepten met de Twentse Trots, meer gemengde bedrijven en voedselbossen.
- Veel ondernemers zien verduurzaming als een van de doelen van het bedrijf, en willen een bijdrage leveren aan de energieopgave, bijvoorbeeld door het realiseren van windenergie. Zij zouden hierbij wel ondersteuning willen.
- Agrarische grond in gebruik houden voor voedselproductie omdat circulaire landbouw meer ruimte vraagt. Dit combineert niet goed met zonnevelden.
- Mestvergisting bij veehouders als bijdrage aan opwekking duurzame energie (+ verlagen methaan-emissies) en verlagen van de kosten van mestverwerking.
- Gemeente kan de gemeentegrond (250ha) benutten voor zonnevelden of voor compensatie van de landbouw.
- Zon op daken van schuren is goed mogelijk – maar er zijn ook belemmeringen:
  - o Aansluiting op het net is op dit moment een discussie met de netbeheerder;
  - o Financiering, zeker bij een pachtbedrijf (gebouw geen eigendom van de agrariër met als risico dat de investering nog niet is terugverdiend)
- Verbreding van de landbouw door het uitvoeren van andere activiteiten is prima, maar het redt een bedrijf financieel niet (levert onvoldoende geld op);
- De landbouw kan veel veranderingen aan: biodiversiteit past bijvoorbeeld heel goed bij de landbouw.
- Windturbines in het landelijk gebied past prima – kijk maar naar Duitsland.
- Niet elke windturbine / zonnenveld gaat ten koste van de landbouw. Er is veel meer grond beschikbaar met allerlei functies.
- Liever windturbines dan zonnevelden – dat neemt minder ruimte in beslag van de landbouw.

## Belemmeringen en zorgen

In de gesprekken en visies zijn ook zorgen genoemd:

- Afname areaal landbouwgrond omdat energieopwekking ruimte gaat vragen; is de verdeling stad-land eerlijk? Zouden we niet eerst beschikbare ruimte benutten, bijvoorbeeld op daken?
- Saneren asbestdaken en plaatsen zonnepanelen vraagt grote investering; te groot voor agrarische bedrijven die al zijn gestopt, maar waarvan de schuur er nog wel staat.



- Onduidelijkheid en onbekendheid wat het (financieel) voordeel is voor agrarische bedrijven om actief te zijn op vlak van energieopwekking en besparing. De sector gebruikt weinig energie. Er is behoefte aan informatie, begeleiding en ontzorgen.
- Strikt vergunningenbeleid van de gemeente werkt belemmerend voor aanpassing functie bedrijfsgebouwen; ondernemers willen experimenteren met verbreding bedrijfsvoering; voor o.a. woonfunctie en recreatie.
- Wat moet er gebeuren met leegstaande bedrijfsgebouwen van stoppende agrariërs? (nadelig voor landschap, milieu, natuur, leefbaarheid omgeving)
- Speelt ruimtegebruik/beperking door natuurontwikkeling een rol in Enschede?
- Prijsopdrijving van beschikbare landbouwgrond wordt veroorzaakt door schaarste als gevolg van de vraag naar natuur, energieopwekking (met subsidies, daar valt niet tegenop te concurreren) en kringlooplandbouw. Er zijn zorgen over grondprijzen omdat velden met zonnepanelen meer op kunnen brengen dan landbouw, waardoor de huurder meer per hectare kan bieden. Dit drijft de huurprijzen van land op. Dat heeft tot gevolg dat agrariërs moeten intensiveren.
- Leveren zonnepanelen in hun hele levenscyclus wel CO<sub>2</sub>-besparing op? Er is een zorg dat het maken, vervoeren en afvoeren van panelen veel CO<sub>2</sub> kost. Ook groeit er niks onder en wordt daarmee dus ook geen CO<sub>2</sub> vastgelegd.
- Verbreding van bedrijfsactiviteiten: verkoop aan huis kan niet iedereen doen: voorbeeld van de biologische veehouder met afgelegen bedrijfsgebouw. Verkoop van zijn producten mag niet verder dan 100m vanaf het bedrijf en bij een buurman verkopen mag ook niet van de regels – je valt snel onder de detailhandel met tal van zware regels.
- Als je panelen op het dak legt, gaat de OZB omhoog. Zo worden de opbrengsten en voordelen weer tenietgedaan.
- Verschil van mening over de natuurlijke kwaliteit van een zonneveld. Volgens de een groeit er niks onder en is het slecht voor de bodem, een ander denkt dat het meevalt (NB Engie gaat een test doen met fruitteelt onder panelen).
- Het grootste deel van de stadsbewoners ziet de boer alleen op bepaalde momenten en verbindt deze niet in de lange termijn aan de behandeling (en het behoud) van het landschap.
- De burger begrijpt niet hoe de kosten van de producten die hij/zij consumeert tot stand komen en gaat daardoor vaak voor de laagste prijs. De burger is vaak ook niet met dergelijke vragen bezig.
- De agrarische sector maakt te weinig reclame voor zichzelf en over producten geproduceerd worden. Dat heeft te maken met het gebrek aan organisatie onder de burens: het zijn concurrenten, zelfstandige ondernemers en ze zijn het lang niet altijd met elkaar eens.
- Een lokale markt is een kans voor een klein deel van de agrariërs. Veel willen aan het werk zijn bij hun bedrijf en niet zelf dingen hoeven verkopen op een markt. Daarnaast zijn dit soort lokale markten vaak duur voor de lokale bevolking en erg afhankelijk van externe invloeden zoals het weer.
- Op het land is er versnipperd veel mogelijk voor het opwekken van duurzame energie. Een nadeel hiervan is dat aansluiting op het net hierdoor moeilijker wordt. De netbeheerders leggen liever grote kabels aan naar grote velden met zonnepanelen. Mogelijk zijn er afspraken te maken voor combinaties van kleine velden met zonnepanelen met kleine windmolens.
- De weerstand tegen windmolens in Enschede (er werd gesproken over windmolenfundamentalisme) maakt het haast onmogelijk om windmolens te plaatsen in de buurt van bebouwing.



## Kansrijke richtingen

Waar zouden de bedrijven in de landbouwsector zelf op willen inzetten? Uit de bijeenkomst van 8 mei komt ook het geluid dat de vraag naar grond toeneemt, maar die er simpelweg niet is. Door slim (innovatief) te zijn, kan misschien een uitweg worden gevonden.

- Er is een Greendeal initiatief waarbij Essent, FrieslandCampina en NGGM als doelstelling hebben om kleinschalige mestvergistings- en biogasopwaarderingsinstallaties bij tenminste 125 agrarische bedrijven te realiseren. De ambitie is om 100 vergisters binnen Overijssel te realiseren. Zijn er ondernemers in Enschede die hieraan meedoen?
- Opzetten van een programma voor energiebesparing en asbestsanering in combinatie met zon-PV bij agrarische bedrijven (via Nieuwe Energie Overijssel).
- Experimenteren met breder ondernemerschap. Zo kan er gedacht worden aan kleinschalige recreatie zoals (eco)kampeerplaatsen en zorgboerderijen. Kunnen agrarische bedrijven hiermee ondersteund worden? Wat is daarvoor nodig?
- Er is eerst een kader nodig een visie op de lange termijn. Dat is geen visie voor zon en wind, want dat zijn nu al verouderde technologieën, maar kernfusie. De vraag is wel wie dat dan gaat doen.
- Innovatie: Mest verwaarden – is wel een kwestie van vallen en opstaan, vergt enige schaalgrootte. Greenstockenergy heeft een innovatief idee voor mestverwerking – levert energie én meststoffen. Het idee komt echter niet verder want het is niet eerder gedaan in Nederland. De suggestie is om dit verder te verkennen. Eventueel met hulp van de provincie en de universiteit.
- Bekijk het vraagstuk in internationaal verband – Duitsland heeft stroom over.
- CO<sub>2</sub> opslag in zoutcavernes. Ook het water in de cavernes is te gebruiken voor WKO. De buizen liggen er al/nog in.
- Olifantsgras is een mooi energieproduct. Kijk wel wat dit doet met de biodiversiteit.
- Kijk voor zonne-energie ook naar de grote tuinen in de stad.

## 3. Natuur, landschap en leefbaarheid in het landelijk gebied

In deze thematische groep staan de veranderingen en de opgaven in het landelijk gebied centraal. Het kleinschalige landelijk gebied van Enschede met de afwisseling van landgoederen, landbouw en natuurgebied is waardevol voor bewoners en recreanten, voor natuur en landschap.

### Vraagstukken en opgaven

- Het karakteristieke landschap met coulissen, historische boerenerven en weiden is in kwaliteit achteruitgegaan door de schaalvergroting in de landbouw, leegstand van agrarische gebouwen en minder aandacht voor het beheer van natuur en landschapselementen. Daarbij zijn er ook effecten zoals verdroging op het landschap door klimaatverandering.
- Er komen steeds meer gebouwen leeg te staan in het landelijk gebied omdat agrarische bedrijven stoppen. Dit leidt tot verloedering van het gebied en verschraving van het landschap. Verkrotting is echter niet aan de orde. Een complicerende factor is dat veel oudere gebouwen asbesthoudende daken hebben, en deze moeten vóór 2024 verwijderd zijn.
- De leefbaarheid van het gebied staat onder spanning. De levendigheid en de eigenheid van het landelijk gebied nemen af door vergrijzing, wegtrekkende (hoogopgeleide) jongeren en afname van sociale cohesie.



- Enschede heeft relatief veel stedelijk gebied waar weinig ruimte is voor de opwekking van duurzame energie. Dit betekent dat er deels een opgave ligt voor opwekking in het landelijk gebied.

### **Mogelijkheden en kansen**

Waar liggen er mogelijkheden en kansen om aan deze vraagstukken te werken? Biedt de energieopgave wellicht ook kansen?

- Nieuwe functies van het buitengebied kunnen bijdragen aan een duurzame toekomst van natuurgebieden en het landschap en aan het tegengaan van leegstand en de bevolkingskrimp. Zo kan er gedacht worden aan kleinschalige recreatie zoals (eco)kampeerplaatsen en zorgboerderijen.
- Het verbeteren van de inrichting van het landschap voor recreatie: verbindingen tussen gebieden, wandelpaden met bankjes, waterlopen, parkeermogelijkheden, aanpakken van zwerfvuil en hondenpoep.
- Leegstaande gebouwen beschikbaar stellen als woningen voor jongeren en voor mantelzorg/dagopvang van ouderen.
- Meer zeggenschap voor bewoners over (de inrichting van) hun leefomgeving. Dit kan door het faciliteren van lokale (burger)initiatieven zoals natuurbehoud, evenementen, duurzaam voedsel verbouwen, boekenhuisjes, een platform voor uitwisseling producten en diensten en duurzame energieopwekking. Tevens draagt dit bij aan de sociale cohesie. Hoe kan de verbinding tussen bewoners en agrarische bedrijven verder gestimuleerd worden?
- De oprichting van een 'stadsdeel Buitengebied'.
- De energietransitie als kans om het landschap van de toekomst te financieren. Opbrengsten uit de opwekking van duurzame energie kunnen gebruikt worden om een impuls te geven aan gebieden en de kwaliteit van de leefomgeving. Kunnen (nieuwe) natuurgebieden en gebieden met hoge landschappelijke waarden financieel rendabel worden door in het landschap passende duurzame energieopwekking in de omgeving?
- Realiseren van projecten voor duurzame energieopwekking die het mogelijk en makkelijker maken voor inwoners om deel te nemen. Er worden bijvoorbeeld opties onderzocht voor de collectieve inkoop van zonnepanelen.
- Bewoners van het landelijk gebied zijn zich bewust van de energietransitie. Voor het zoeken naar locaties voor duurzame energieopwekking moet aandacht zijn voor de landschappelijke inpassing. De voorkeur gaat o.a. uit naar het benutten van daken, gronden rondom de luchthaven, waterpartijen en op taluds langs snelwegen. Ook kan er gekeken worden naar andere gronden zoals rondom AkzoNobel, Twence en stortheuvels. Zijn er voor die gronden gemixte opgaven mogelijk zoals landschap, natuur en duurzame energieopwekking?
- Ontwikkeling van een proeftuin voor vernieuwende duurzame energie-initiatieven, bijvoorbeeld in samenwerking met de UT. Voorbeelden zijn aardwarmtepompen, duurzame bodemgezondheid, het aanleggen van waterretentiegebieden (bijvoorbeeld in zoutcavernes, hier zou eventueel ook warmte uit gewonnen kunnen worden), CO<sub>2</sub>-opslag en CO<sub>2</sub>-neutraal bouwen als norm, biogas, energie uit biomassa en energiebuffergebieden. Aanvullend is ook de ontwikkeling van waterstof genoemd.

### **Belemmeringen en zorgen**

De ontwikkelingen in het landelijk gebied leiden tot zorgen bij inwoners. Ook zijn er belemmeringen die mogelijkheden en kansen in het gebied in de weg zouden kunnen staan. Wat is er nodig om deze belemmeringen en zorgen weg te nemen?



- Behoud van het landschap: De inwoners maken zich zorgen over de ontwikkelingen in het landschap. Het oorspronkelijk landschap is van waarde om te behouden voor de historische waarde, de landschappelijke waarde, het belang voor agrarische sector, de natuurwaarde en belang voor biodiversiteit, en de recreatieve waarde. Het moet een prettige woonomgeving blijven. Bij wie ligt de taak om de waarde en kwaliteit van het landschap en de natuur in het landelijk gebied te behouden?
  - Houtwallen: Zorgen voor het mooie kenmerkende buitengebied. Het onderhoud is een nevenactiviteit van agrariërs. De subsidie hiervoor is weggevallen.
- Regelgeving omtrent bestemming: Vergunningen en regels beperken de mogelijkheden om de functies van gebouwen te wijzigen of uit te breiden. Er mag niet simpelweg van een (voormalig) agrarisch bedrijf een woning of zorginstelling gemaakt worden.
- Zorgen over duurzame energieopwekking: Er zijn veel zorgen over de effecten van duurzame energieopwekking in het landschap. Vanuit verschillende perspectieven worden zorgen gedeeld, maar ook anderen belicht.
  - Landschapsbeheer: Zorgen over horizonvervuiling en ontsiering van het landschap. De cultuurhistorische en esthetische waarde van gebieden moeten behouden worden.
  - Natuurlijkheidsbeheer en beschermers: Zorgen over effecten op flora en fauna, bijvoorbeeld door de wieken van een molen, de aantasting van biodiversiteit en bodemkwaliteit. Natuurgebieden moeten ontzien worden en de Natura 2000 doelstellingen en natuurbeschermingswet moeten nageleefd worden.
  - Bewoners van het landelijk gebied: Zorgen over effecten op de gezondheid, zoals slagschaduw en geluidsoverlast, op veiligheid en woongenot. Behoud van de mooie woonomgeving. Daarnaast worden er vraagtekens geplaatst bij de afstand tussen windmolens en woningen en bedrijven en de norm die daarvoor gehanteerd worden.
  - Recreatie- en toerismebranche: Zorgen over inkomenschade door afnemend toerisme in verband met mogelijke veranderingen in gebieden met een hoge landschappelijke waarde. Er moet ook aandacht zijn voor de functie van gebieden, bijvoorbeeld voor wandelaars en fietsers.
  - Technisch perspectief: Zorgen over het rendement van opties voor duurzame energieopwekking, de hoeveelheid subsidie die bijvoorbeeld opties vragen en de toekomst van de salderingsregel.
  - Afgeschreven zonnepanelen: wat gebeurt er over 20 jaar met de zonnepanelen? Is dat afval? Waar komt het terecht en hoe wordt het verwerkt?

Toch is de discussie over windenergie volgens de deelnemers niet afgerond.
- Verdeling stad/landelijk gebied: De stad gebruikt netto veel energie en er zitten veel grote energieverbruikers. Bewoners van het landelijk gebied maken zich zorgen dat de verantwoordelijkheid voor duurzame energieopwekking door de stad wordt afgewenteld op het landelijk gebied. De potentie binnen het stedelijk gebied moet zo goed mogelijk benut worden. Daarnaast is er onvrede dat de zonneladder niet consequent wordt toegepast waardoor niet alle daken in de stad voor zonne-energie benut worden.
- Participatie: Er bestaat de zorg dat gebieden door de gemeente aangewezen gaan worden. Mensen willen participeren in de planvorming en gehoord worden. Daarnaast is er de zorg dat de discussie over duurzame energie zal leiden tot tegenstellingen en problemen tussen bureaus onderling.



- Rendement: Er zijn vragen over de investeringen in duurzame energieopwekking. Betaalt de investering zich wel terug? Financieel rendement moet in het gebied blijven en daar ook geïnvesteerd worden.
- Innovatie: Inwoners vinden het belangrijk dat er ruimte wordt gelaten in de planvorming voor technologische ontwikkelingen in duurzame energieopwekking in de toekomst.
- Capaciteit energienet: Tenslotte is er onvoldoende capaciteit op het energienet. Dit vraagt een langetermijnplanning van netbeheer Enexis, die tijdig geïnformeerd moet worden met bestuurlijke zekerheid over plannen voor de opwekking van duurzame energie. De bouw van een nieuw energiestation kan bijvoorbeeld 10 jaar bedragen en wordt gezien in samenhang met de Regionale Energiestrategie.

### **Kansrijke richtingen en opties**

- Ontwikkelen van zonne-energie op water op de bergingsvijver van het Waterschap aan de Tweekelerbeekweg. Op de vijver is zo'n 2 á 3 ha. in te richten met drijvende zonnepanelen. Onder de huidige condities is dit niet rendabel, maar als de gemeente afziet van leges of bereid is om de aansluiting op het net te financieren, dan brengt het de realisatie dichterbij. Dit zou ook kunnen door een opschaling van de opstelling met kleinschalige landopstellingen rondom de locatie, waarbij de bijna 7 ha 'pet van de Marssteden' wordt betrokken (reeds in eigendom Gemeente), maar waarbij tevens veel aandacht is voor een meer natuurlijke overgang van stedelijk Enschede naar het buitengebied van Tweekelo.
- Benutting van gronden rondom de Akzo locatie (gecombineerde landschap/natuur/duurzame energieopgave), hierover is de Vereniging Behoud Tweekelo in gesprek met Akzo (Nouryon)
- Het voorstel dat eerder is geopperd, om het vliegveld te gebruiken voor zon, en het braakliggende terrein op het euregiobedrijventerrein, zou kunnen worden bekeken. De vraag is of daar aandacht voor is. Dat geldt eveneens voor de N35 en de N18, daar kan veel zonne-energie opgewekt worden.
- Er liggen kansen voor de ontwikkeling van zonne-energie op daken van schuren (niet elke agrariër is eigenaar van de schuur of heeft de ruimte om zelf te investeren, zie thema 2). In leegstaande schuren zou je ook naar opslag van energie kunnen kijken. Het buitengebied heeft in bepaalde periodes energie over. Er is daarbij vraag naar regie vanuit de lokale overheid. (NB: als de opwek van elektriciteit met zon zou moeten, dan heb je c.a. 450ha oppervlakte nodig).
- Bij het opwekken van energie in het landelijk gebied hebben omwonenden niet alleen nadeel maar ook voordeel. Burgerparticipatie is dan wel nodig. (Financiële) participatie moet je dan wel regelen (dat kan o.a. in gemeentelijke beleidsregels worden vastgelegd).
- Is het mogelijk om experimenteeruimte te krijgen? Bijvoorbeeld om een energiesnelweg aan te leggen. Of te investeren in een waterstofcentrale op de Bouldershoek? Die kan samen met Saxion en de UT worden ontwikkeld.
- Energiereductie / besparing zou onderdeel uit moeten maken van het beleid. Het gevoel is dat opwekking wordt afgewenteld op het buitengebied, terwijl je ook minder energie kunt gebruiken zodat je niet hoeft op te wekken. Er zijn verschillende opties genoemd om besparing te stimuleren;
  - Financiële prikkels om minder energie te gebruiken;
  - Iedere gebruiker een quotum geven en zelf naar een oplossing laten zoeken;
  - Panelen huren om je auto op te laden (bestaat al);
  - Minder energieverbruik bij productieprocessen (melk bijvoorbeeld) wordt nu al beloond met een hogere prijs;



- Nu geeft een hoger verbruik van elektriciteit een lagere prijs, daar zou je het gesprek over aan moeten gaan;
- Het lijkt erop dat de discussie over windenergie nog niet is afgerond.

#### **4. Bedrijven, dienstverlening en energie**

[De tekst voor dit onderdeel is voor deze rapportage weggelaten]